50 GLASILO ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE

december 2019

SVOBODNA BESEDA

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

75 – LETNICA OSVOBODITVE

Gesla našega boja

Kot med drugo svetovno vojno svoboda ni prišla sama, ampak jo je bilo treba izboriti, tako tudi resnica in pravica ne prideta sami, ampak se je zanju treba nenehno boriti. Za resnico o zgodovini NOB in partizanih se danes ni več treba bojevati s puško, ampak se ta boj nenehno bije v »sredstvih javnega obveščanja«, še bolj pa na družbenih omrežjih.

KOLUMNA, STRAN 4

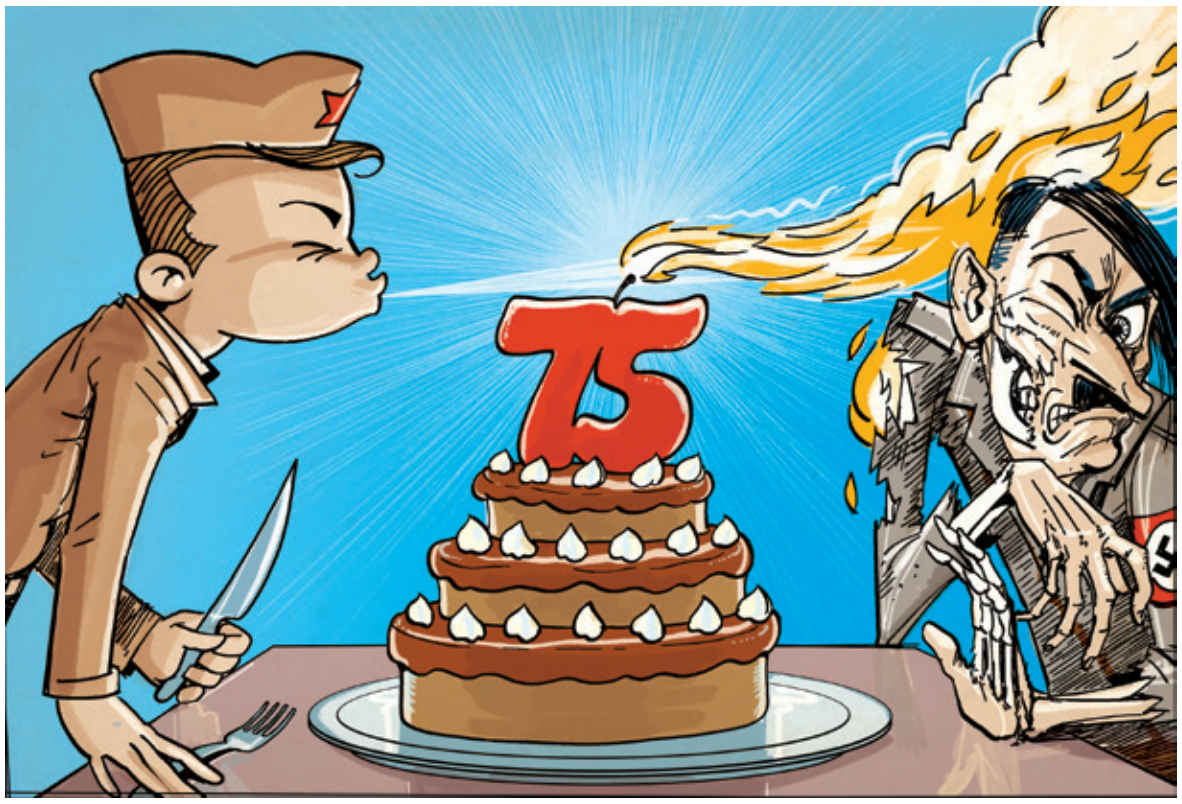

Ilustracija: Ciril Horjak

NOVOLETNA POSLANICA

Čaka nas veliko dela

Marijan Križman
predsednik ZZB NOB Slovenije

Spoštovane članice in člani, leto, ki se izteka, si bomo v naši organizaciji zapomnili najmanj po dveh dogodkih: po volitvah v organe Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in po filmu Preboj. Demokratične volitve so omogočile izbiro, ki prinaša zavedanje, da so naš temelj združenja, ki s svojo množičnostjo v programih gojijo in udejanjajo vrednote NOB. Film Preboj, prvi partizanski film v samostojni Sloveniji, pa nam odpira neslutene razsežnosti in možnosti uveljavljanja in predajanja vrednot štiriletnega partizanskega boja. Predajali jih bomo predvsem mladi generaciji, ki počasi, a vendarle vstopa v naše vrste in s seboj prinaša sporočilo napredka in obstoja.

Ne bomo in ne smemo pozabiti na vse naše aktiviste, ki na terenu iz dneva v dan skrbijo za spominska obeležja. Ta so ogledalo časa in dogodkov narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. Številni neutrudno pripravljajo komemoracije, proslave in druga spominska srečanja. Generacija, ki nosi zgodovinsko vlogo druge svetovne vojne, žal odhaja in prav njej gre zahvala za vse, kar imamo: zahvala za svobodo, mir, svojo državo in ne nazadnje za največje društvo v javnem interesu, Zvezo združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Zelo pa sem zaskrbljen zaradi dogodkov, ki nam ne vlivajo optimizma, saj dejstvo, da na proslavi ob obletnici prvega postroja enote teritorialne obrambe govori zapornik, predsednik države pa s svojo prisotnostjo vse skupaj legitimira, vzbuja skrbi. In še več. Evropski parlament v svoji deklaraciji gladko pozabi na fašizem ter za največje zlo prejšnjega stoletja razglasi nacizem in komunizem. Naši evropski poslanci pa so deklaracijo podprli z eno samo častno izjemo. Razumi, kdor more!

Drage članice in člani, v novem 2020 letu nas čaka veliko dela tako pri ohranjanju vrednot kot pri premisleku, kako ohraniti nacionalno državo in njeno identiteto, saj tako kot Slovenija tudi Evropa temelji na protifašizmu, na kar pa žal občasno pozabi.

Vsem članicam in članom ter vašim družinskim članom želim v svojem in v imenu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije mirne praznike ter uspešno in zdravo novo leto 2020.

AKTUALNO

Evropska družina in zgodovinski spomin

Na plan silita neofašistični in neonacistični duh

dr. Maca Jogan

Brez dvoma je prihodnost narodov in držav v Evropi odvisna tudi od tega, na kakšen zgodovinski spomin se opira. Tega se očitno zaveda Evropski parlament (EP), ki je 19. septembra letos (2019) sprejel resolucijo *Pomen evropskega zgodovinskega spomina za prihodnost Evrope* (R 2019). S to resolucijo, ki so jo podprli tudi slovenski poslanci razen ene same izjeme (dr. Milan Brglez), EP po eni strani nadaljuje, hkrati pa dopolnjuje usmeritev, ki jo je pred desetimi leti začrtala *Resolucija o evropski zavesti in totalitarizmu* (2. april 2009). Letošnja resolucija naj bi prispevala h krepitvi enotnosti »evropske družine«, ki se je precej povečala 2004, ko so se vanjo »vrnile« države, ki so trpele »pod sovjetsko okupacijo in komunistično diktaturo«; ker je od tega leta (pohlevna) članica te družine tudi Slovenija, je prav, da vsaj v grobem razkrijemo njene ključne značilnosti, zlasti nekatere novosti.

Prihod partizanov v Ljubljano 9. maja 1945. Foto: Vlado Vaupotič, hrani Muzej za novejšo zgodovino Slovenije

Po koncu druge svetovne vojne je zmagovita stran (z vodilno vlogo komunistične partije) z revolucionarnimi ukrepi vzpostavila temelje za enakopravnost v uresničevanju socialnih in političnih pravic za vse državljane.

Po sklicevanju na svetovne in evropske dokumente, ki zagotavljajo človekove pravice, R 2019 – podobno tisti pred desetimi leti – izenačuje vse »totalitarizme«, izstopa pa kritična pozornost do »komunizma«. Takšen pristop se nedvoumno izrazi pri utemeljevanju razlogov, zaradi katerih naj bi bila upravičena skrb EP za enotno evropsko zavest. Prizadevanje za skupno zavest temelji na potrebi »ohraniti spomin na tragično preteklost Evrope, da se počastijo žrtve, obsodijo storilci in položijo temelji za spravo, ki bo temeljila na resnici in spominu« (točka H). In kako je pojasnjena »resnica« 80 let po izbruhu druge svetovne vojne, »ki je povzročila dotlej najhujše trpljenje ljudi in okupacijo držav v Evropi, ki je trajala več desetletij«? Glavni vzrok za začetek druge svetovne vojne je »pakt Molotov-Ribbentrop, s čimer sta si dva totalitarna režima razdelila Evropo in ozemlja neodvisnih držav po interesnih območjih«. Med interesnimi območji so navedena le tista, ki jih je zasedla in si jih priključila Sovjetska zveza. Ta okupacija pa je v primerjavi z nacistično opredeljena kot neprimerno hujša in dolgotrajnejša, zato je »še vedno nujno treba ozaveščati ter moralno in pravno ocenjevati zločine stalinizma in drugih diktatur«, medtem ko so bili »zločini nacističnega režima sicer ocenjeni in kaznovani na nürnberških procesih«, nekatere evropske države pa so »po porazu nacističnega režima in po koncu druge svetovne vojne doživele povojno obnovo in stopile na pot sprave«. V utemeljitvi R 2019 je še poudarjeno, da so »spomin na žrtve totalitarnih in avtoritarnih režimov ter priznavanje in zavest o skupni evropski dediščini stalinističnih, nacističnih in drugih diktatorskih zločinov osrednjega

NADALJEVANJE NA STRANI 2

KOMENTAR

dr. France Križanič

Povečanje investicij za raziskave in razvoj

V prvem četrtletju 2019 je bil slovenski bruto domači produkt (BDP, gre za vrednost dobrin, ustvarjenih v našem narodnem gospodarstvu) za 5,7 odstotka, v drugem četrtletju za 5,4 odstotka, v tretjem četrtletju pa »le« za 4,9 odstotka večji kot v enakem obdobju lani. Upočasnitev rasti je posledica dejstva, da naš presežek v menjavi s tujino ne narašča več tako hitro kot v prejšnjih letih.

V tretjem letošnjem četrtletju je bil slovenski BDP realno (če odvzamemo učinek rasti cen) za 2,3 odstotka večji kot pred letom, obdelava podatkov v Statističnem uradu Republike Slovenije pa kaže, da je vendarle naraščal po 3,2 odstotka na leto. V prvih devetih mesecih 2019 skupaj je bil nominalno za 5,3 odstotka in realno za 2,7 odstotka večji kot v enakem obdobju lani. V prvih treh četrtletjih so bili, merjeno v evrih, državna poraba za dobrih 6 odstotkov, osebna poraba ter izvoz blaga in storitev za 5 odstotkov, bruto investicije pa za 4 odstotke večji kot pred letom. Ob gospodarski rasti oziroma povečevanju dohodkov prebivalstva, podjetij in javnega sektorja se povečuje tudi uvoz. Med januarjem in septembrom letos je bil za 5 odstotkov nad primerljivo ravnjo lani.

Obseg svetovne trgovine upada. V prvih devetih mesecih letos je bil za 0,4 odstotka, v samem septembru pa že za 1,1 odstotka manjši od primerljivega obsega v letu 2018. Poslovno ozračje (odgovori gospodarstvenikov na ankete statističnega urada glede povpraševanja) se v državah evrske skupine poslabšuje. Gospodarski pesimizem se povečuje v industriji, storitvenem sektorju in pri prebivalstvu. Podobno velja za Slovenijo.

Imamo pa vendarle nekaj razlogov za optimizem. V letu 2018 so se slovenske investicije, namenjene raziskavam in razvoju, po štiriletnem upadanju vendarle krepko povečale. Gre za glavni vzvod krepitve naše konkurenčnosti in za spodbude nadaljnji hitrejši rasti slovenskega izvoza od povečevanja dohodka v slovenskih zunanjetrgovinskih partnericah.

Na kratko o okoliščinah, v katerih se razvija slovensko gospodarstvo. Lani je bilo na Slovenskem 307.000 delovno aktivnih z višješolsko ali visoko izobrazbo, kar je predstavljalo 35,2 odstotka skupnega števila delovno aktivnih. V procesu odpravljanja posledic svetovne finančne krize od leta 2008 dalje je število delovno aktivnih z višjo in visoko izobrazbo ves čas naraščalo in se je do lani povečalo za 107.000 oziroma za 53 odstotkov. V tem procesu je Slovenija prevzela evropski razvojni model, za katerega so značilni državno sofinanciranje raziskav in razvoja, aktivna vloga državnih razvojnih bank (pri nas imamo Slovensko izvozno in razvojno banko) ter davčne olajšave pri investicijah podjetij v raziskave in razvoj. V letu 2017 smo bili po številu patentov (Evropski patentni urad) na milijon prebivalcev 13. med članicami EU. Po tem kazalniku smo bili za 19 odstotkov slabši od Italije ter za 64 odstotkov boljši od Češke, da drugih tranzicijskih in perifernih članic EU niti ne omenjamo.

V letu 2018 je bilo na Slovenskem 307.000 delovno aktivnih z višješolsko ali visoko izobrazbo, kar je predstavljalo 35,2 odstotka skupnega števila delovno aktivnih.

Kljub gospodarski politiki v letih 2012 in 2013, ki je vodila v recesijo, je vpeljava evropskega razvojnega modela ob omenjeni visoki izobrazbeni ravni zaposlenih ter obstoječi izvozno usmerjeni strukturi gospodarstva privedla do pravega razmaha izvoza. To je vodilo v vrnitev gospodarske rasti, v povečevanje javnofinančnih prilivov in v javnofinančni presežek. Z novo finančno perspektivo je leta 2014 sledilo postopno upadanje investicij, namenjenih raziskavam in razvoju. Le še vprašanje časa je bilo, kdaj bo zmanjšanje razvojne dejavnosti vplivalo na poslabšanje gospodarske rasti.

V letu 2018 so se slovenske investicije v raziskave in razvoj končno povečale. V tem letu so dosegle 892 milijonov evrov ali 2 odstotka BDP in so primerljivo raven iz leta 2017 presegale kar za 91 milijonov evrov ali za 11 odstotkov. Metoda spremljanja podatkov o investicijah v raziskave in razvoj se je leta 2017 nekoliko spremenila, tako da podatki s prejšnjimi leti niso povsem primerljivi. Kaže, da so te investicije lani nominalno (merjeno v evrih) dosegle raven iz leta 2011, a so bile še nekoliko (za 5 odstotkov) manjše od svoje najvišje dosežene ravni v letu 2013. Povečanje investiranja v raziskave in razvoj v letu 2018 je posledica povečanja teh investicij v poslovnem sektorju in državi po slabih 11 odstotkov, v visokošolskem sektorju za 18 odstotkov ter v zasebnem neprofitnem sektorju za 39 odstotkov. Lani so investicije za raziskave in razvoj v poslovnem sektorju znašale 662 milijonov evrov, v državnem sektorju 121 milijonov evrov, v visokošolskem sektorju 106 milijonov evrov in v zasebnem nepridobitnem sektorju 3 milijone evrov. Število raziskovalcev se je v 2018 povečalo za 8,5 odstotka.

Podjetja, univerze in neprofitne organizacije so neto prejemniki sredstev za investicije v raziskave in razvoj. V letu 2018 je državni sektor za te investicije namenil skupaj 212 milijonov evrov (91 milijonov evrov več, kot je na tem področju porabil), medtem ko je tujina financirala 117 milijonov evrov slovenskih investicij v raziskave in razvoj.

NADALJEVANJE S STRANI 1

pomena za enotnost Evrope in njenih ljudi ter za krepitev odpornosti Evrope proti sodobnim zunanjim grožnjam«.

Obsojanje zgodovinskega revizionizma in kolaboracije

Splošni obsodbi izražanja in širjenja totalitarnih ideologij (»kot sta nacizem in stalinizem«) ter vabilu državam EU, da bi »jasno in načelno« izrazile svoje stališče glede zločinov teh dveh režimov, sledi stališče EP, da »obsoja zgodovinski revizionizem in poveličevanje nacističnih kolaborantov v nekaterih državah članicah EU«, in da je zaskrbljen zaradi sprejemanja »radikalnih ideologij ter naraščajočega normaliziranja fašizma, rasizma, ksenofobije in drugih oblik nestrpnosti« (7). Za države članice je zelo spodbuden nov napotek, »naj preprečijo vse oblike zanikanja holokavsta, vključno s trivializiranjem in zmanjševanjem pomena nacističnih in kvizlinških zločinov … v političnem in medijskem sporočanju« (9).

Čeprav se navezuje na željo po zaznamovanju 23. avgusta kot evropskega dneva spomina na žrtve totalitarnih režimov, EP priporoča, da države članice »bolj ozaveščajo mlajšo generacijo, tako da v učne načrte in šolske učbenike v vseh šolah v EU vključijo zgodovino in analizo posledic totalitarnih režimov« (8), ter »spodbuja države članice, naj prek večinske kulture podpirajo izobraževanje o raznovrstnosti naše družbe, naši skupni zgodovini, vključno z izobraževanjem o grozotah druge svetovne vojne« (10).

Države članice pa EP opozarja še na druge moteče pojave, ki skrbijo »evropsko družino«. To so predvsem »simboli totalitarnih režimov«, ki se še uporabljajo v javne in komercialne namene, jih je pa že več evropskih držav prepovedalo (17). Na seznamu neželenih pojavov so tudi »še ohranjeni spomeniki in obeležja (parki, trgi, ulice, itd.), ki poveličujejo totalitarne režime, kar vodi k izkrivljanju zgodovinskih dejstev o posledicah druge svetovne vojne ter k propagiranju totalitarnih političnih sistemov« (18). EP je zaskrbljen in upravičeno obsoja sedanje pojave, ki jih sprožajo »ekstremistične in ksenofobne politične sile v Evropi«, zato narekuje članicam, da »ukrepajo zoper organizacije, ki v javnem prostoru in na spletu širijo sovražni govor in nasilje, ter dejansko prepovejo neofašistične in neonacistične skupine ter vse druge ustanove ali združenja, ki slavijo in poveličujejo nacizem in fašizem ali katero koli drugo obliko totalitarizma« (20). Za skupni evropski spomin »bi morala tragična preteklost Evrope še naprej služiti kot moralni in politični navdih za soočanje z izzivi današnjega sveta, vključno z bojem za pravičnejši svet, z ustvarjanjem odprtih in strpnih družb ter skupnosti«.

Neenak zgodovinski spomin in Slovenija

To, kar sedanja resolucija EP obsoja, se v Sloveniji že tri desetletja neprekinjeno dogaja na vseh ravneh: od kriminalizacije NOB in njenega krčenja na komunistično revolucijo in državljansko vojno preko molka o obdobju socializma in (tudi) o njegovih pozitivnih posledicah do postavljanja spomenikov slovenskim kolaborantom. Ali naj se to stanje kar nadaljuje in naj se priporočeni praznik 23. avgust, »evropski dan spomina na žrtve totalitarnih režimov«, na Slovenskem praznuje kot spomin na žrtve »komunizma« od 1941 do 1991? Če naj bo spomin na tragično preteklost navdih za pošteno in pravično delovanje slovenske države in državljanov v prihodnje, bi ga bilo vsekakor treba »zakrpati« in odpraviti luknje, skozi katere sili na plan neofašistični in neonacistični duh (doma in v evropskem bližnjem in daljnem okolju).

Kaj se more (ali mora) storiti v RS? Začeti je treba pri vprašanju preživetja slovenske narodne skupnosti v »tragični preteklosti«. Na vseh ravneh – od državnega zbora, državnih pristojnih teles preko medijev in izobraževanja – je najprej treba potrditi in znova poudariti, da sta tako fašistični kot nacistični (okupacijski) totalitarizem ne le načrtovala, temveč skrajno brutalno in sistematično uničevala slovensko narodno skupnost, pri čemer sta se opirala na domače kvizlinge oziroma organizirano kolaboracijo. Množična grozodejstva so sprožila organizirano nasprotovanje (OF), odpor in partizanski boj. Nasproti kljukastemu križu je rdeča zvezda predstavljala simbol odpora in upora.

Po koncu druge svetovne vojne je zmagovita stran (z vodilno vlogo komunistične partije) z revolucionarnimi ukrepi vzpostavila temelje za enakopravnost v uresničevanju socialnih in političnih pravic za vse državljane; začetni vzorec socialistične družbene ureditve (po zgledu SZ) se je po jugoslovanski uporni odločitvi za samostojno smer razvoja (1948) v socialističnem samoupravnem obdobju postopno razvijal in demokratiziral ob krepitvi socialne države. Zato za slovenske razmere niso sprejemljive tiste trditve resolucije, katerih tarča sta »komunizem« in vse, kar je z njim povezano, kot so npr. simboli in spomeniki. Spomeniki NOB v Sloveniji so (trajni) dokazi protifašističnega oziroma protinacističnega boja za obstanek (tak pomen jim v Sloveniji pripisuje tudi javno mnenje v začetku 21. stoletja).

Resolucija nalaga pomembno nalogo pri ustvarjanju evropskega skupnega spomina izobraževalnemu sistemu, ki naj na vseh ravneh zagotovi izobraževanje o »posledicah totalitarnih režimov, »vključno z grozotami druge svetovne vojne, kot je holokavst«. Ta spodbuda je vsekakor vredna doslednega uresničevanja, vendar bi izobraževanje o fašističnih in nacističnih grozodejstvih ter zločinih v Sloveniji moralo ob holokavstu nameniti ustrezno pozornost raznovrstnemu iztrebljenju slovenskega naroda in v tem okviru celovito osmisliti NOB. Ker je od volje in pripravljenosti (zlasti) vodstev šol in nosilcev ustreznih predmetov odvisno, koliko in kakšno pozornost bodo namenili tej tematiki, bi bilo prav, da bi Slovenija kot članica EU vendarle ponudila šolam (vsaj minimalni) skupni (ne)izbirni program, katerega izvedba bi pripomogla tudi k utrjevanju državljanske kulture in (nepristranskega) patriotizma.

MEDGENERACIJSKI DIALOG – Taboriščni odbor Ravensbrück

Prednovoletno srečanje internirank

1. decembra letos je v Hotelu M v Ljubljani potekalo tradicionalno prednovoletno srečanje internirank, internirancev, političnih zapornikov, izgnancev, ukradenih otrok, njihovih svojcev, prijateljev in somišljenikov v organizaciji TO Ravensbrück.

Opravili smo »inventuro« iztekajočega se leta in skovali načrte za prihodnje leto, predvsem pa je bila to prilika za prijetno druženje. Prišli smo iz vse Slovenije. Predsednik Matjaž Špat je letošnje delo ocenil za uspešno. Omenil je pogovor internirank s srednješolci pri predsedniku Borutu Pahorju, dva obiska pri rojakinjah na avstrijskem Koroškem in se spomnil množične vseslovenske proslave v Portorožu. Pri načrtih za delo v letu 2020 je ob 75. obletnici osvoboditve napovedal obisk jubilejne proslave v Ravensbrücku od 17. do 20. aprila z organiziranim prevozom, seveda pa brez tradicionalne jubilejne proslave v Portorožu ne sme miniti niti prihodnje leto.

Pri »častni mizi« se je enajst po srcu in umu še močno gibčnih internirank živahno vključilo v pogovor s častnimi gosti: z evropsko poslanko Tanjo Fajon, s podpredsednikom mestnega odbora ZB Jožetom Hartmanom in z zadnjo še živečo borko Cankarjeve brigade, Malči Jakša - Mišo.

Tanja Fajon je med drugim dejala, da se v Evropi premalo govori o politični zlorabi, sovražnem govoru. Evropa je šla skozi krize, danes je stanje boljše, v okolici pa so številni nemiri. Slovenija je majhna in ranljiva. »Naj bo vaš glas, boj proti širjenju nestrpnosti, slišan v Evropi!« je med drugim poudarila. »ZB še naprej računa na vas in še naprej se bomo skupaj spominjali. V letu 2020 bo v Ljubljani organizirana proslava ob 75. obletnici osvoboditve, nanjo bodo povabljeni predstavniki ZB iz nekdanje Jugoslavije,« je povedal Jože Hartman Poudaril je, da to ni jugonostalgija, skupno zavezništvo je osrednja vrednota, ki nas še veže, brez skupne akcije ne bi boj potekal tako, kot je,« je dodal. Predsednik Društva ukradenih otrok dr. Janez Žmavc pa je poudaril, da Slovenci premalo vedo o usodi ukradenih otrok, da je celo v Nemčiji boljši odziv pri postavljanju obeležij. Se pa v društvu počutijo čustveno povezane s taboriščnicami. Častni predsednik mednarodnega odbora Mathausen Dušan Štefančič je povedal, da je preživel šest nacističnih taborišč. Poudaril je, da je pomembno vztrajati, ohranjati spomin in ga prenašati naprej naslednjim generacijam. Spregovoril je tudi Domen Valič, ki je v filmu Preboj igral komandanta Franca Severja - Franto. Opozoril je, da Evropa znova drsi v fašizem. Film je priporočil predvsem srednješolcem, saj je odlična informacija o dogajanju med vojno. Dana Valič pa se je v imenu vseh zahvalila predsedniku taboriščnega odbora Matjažu Špatu, da srčno skrbi za njihova srečanja.

Pomembno je bilo, da smo slišali drug drugega in bili slišani, si segli v roke in zaželeli, da se prihodnje leto znova živi srečamo, saj se imamo radi in imamo radi življenje, kot je srečanje ganljivo končala Stanka Simoneti. Spomnili smo se bolnih, ki se srečanja niso mogli udeležiti, in tistih, ki so se v minulem letu za vedno poslovili.

Matjaž Špat,
predsednik TO Ravensbrück

KOLUMNA

Jože Poglajen

Rekviem za Nato

Nedavno je naša država praznovala sto let Univerze v Ljubljani. Na proslavo te častitljive obletnice je predsednik Pahor pripeljal četico gardistov Slovenske vojske, kar je sprožilo val ostrih protestov iz razumniških krogov. Dodatno je protestnike razkurilo Pahorjevo precej arogantno pojasnilo, da je bilo paradiranje vojske na proslavi nujno zato, ker je on tam podelil državna odlikovanja. Kakor koli že, vojska na univerzo res ne spada, zato pa bi strumno postrojeno gardo z nasajenimi bajoneti pričakovali na proslavi neke druge okrogle obletnice – 70. obletnice ustanovitve Nata. Toda ob tej obletnici Nata ni bilo ne državne proslave ne podelitve odlikovanj zaslužnim, na primer Dimitriju Ruplu ali Žanu Mahniču. Kot da je našo politično birokracijo po 16 letih postalo sram, da s(m)o v Natovi druščini že 16 let. Po svoje je tiste, ki so na vrat na nos silili v Nato, res lahko vsaj malo sram. Ob siloviti propagandi, v kateri je mrgolelo polresnic o tem, kako je za našo varnost in obrambo nujno vstopiti v zavezništvo, se je za vstop v Nato v opredelilo 637.882, to je 40 odstotkov polnoletnih Slovencev in Slovenk. Med največjimi nategi pred referendumom je bila obljuba takratne Drnovškove vlade, da bo članarina, ki jo država prispeva v skupni proračun Nata, znašala od 1,5 do 3 milijone dolarjev na leto, kar »na prebivalca znaša pol cene vstopnice za kino«. Danes je očitno, da državljanov to ne stane le »pol cene kino stopnice« na leto, ampak precej več. Zadnja leta nas je članstvo v Natu v povprečju stalo 45 milijonov evrov na leto, to pa je kar desetina obrambnega proračuna.

Od tega državljani nimamo kaj prida, razen morda tistih 68 naših častnikov v »strukturah« Nata s plačami, ki precej presegajo Pahorjevo. Zato ob tej obletnici ni nobenih posebnih razlogov za proslave in paradiranja garde, enako tudi ne na nedavnem sestanku šefov držav članic v Londonu. To dvodnevno srečanje vrha Nata v britanski prestolnici naj bi pokazalo enotnost zavezništva tudi po sedmih desetletjih, a je namesto tega razkrilo nesoglasja in globoke razpoke med zavezniki. Ne glede na trepljanje državnikov in na izrečene besede o zavezanosti miru in privrženosti skupni obrambi je postalo jasno, da je Nato v globoki krizi; da je, kot bi rekel francoski predsednik Emmanuel Macron, klinično mrtev. Vprašanja o smiselnosti tega vojaškega proti evropskemu vzhodu uperjenega mastodonta, težkega 2,3 milijarde na leto, se sicer pojavljajo že od leta 1989, ko je padel berlinski zid, razpadel tudi Varšavski vojaški pakt in se je končala hladna vojna. Komunizma, pred katerim naj bi Nato branil zahodno evropsko civilizacijo, že zdavnaj ni več. To, da Nato s polno paro deluje še trideset let po padcu sovjetskega komunizma, bolj kot na njegovo obrambno funkcijo kaže na druge, bolj skrite interese. Zlasti Američanov, katerih nočna mora je, da bi Evropa in Rusija začeli neomejeno trgovati in sodelovati. To bi okrepilo tako EU kot tudi Rusijo, oslabilo pa bi ZDA.

Zadnja leta nas je članstvo v Natu v povprečju stalo 45 milijonov evrov na leto. To pa je kar desetina obrambnega proračuna.

Za boljše razumevanje je treba na kratek izlet v zgodovino. Nato (North Atlantic Treaty Organization) je v Washingtonu 4. aprila 1949 po berlinski krizi ustanovilo 12 članic na čelu z ZDA, da bi branili »svobodo, skupno dediščino in civilizacijo svojih narodov, ki so utemeljeni na načelih demokracije, osebne svobode in vladavine prava«. Jasno, da pred Rusi. Ti so bili ves čas prikazovani kot Črni, se pravi Rdeči Peter Evrope, čeprav takratna Sovjetska zveza ni kazala nobenih namenov pošiljati svoje divizije tankov proti Zahodu, kjer so bile stacionirane močne, predvsem ameriške enote. Še več, Sovjeti so takrat celo prvi predlagali združitev obeh Nemčij, če bi bila združena Nemčija nevtralna po avstrijskem zgledu. Američani so ta in še nekaj drugih predlogov Sovjetov gladko zavrnili. Kot odgovor na vključitev ZRN v Nato so Sovjeti ustanovili vojaško organizacijo vzhodnoevropskih držav – Varšavski pakt. Po padcu berlinskega zidu so Rusi iz Vzhodne Nemčije umaknili več kot pol milijona do zob oboroženih vojakov, Američani pa niso niti pomislili, da bi umaknili svoje enote iz Zahodne Nemčije, in so še danes tam. Še več, Nato se je nenehno širil, tako da so Američani z vstopom nekdanjih držav izza železne zavese in baltiških držav – čeprav so Gorbačovu obljubili, da se ne bodo širili na vzhod – danes tako rekoč že v predmestjih Moskve.

Pravo naravo Nata razkrivajo besede prvega generalnega sekretarja Nata lorda Hastingsa Lionela Ismaya, da je namen zveze Nato »obdržati Američane v Evropi, Ruse zunaj nje, Nemce pa na vajetih«. In to velja še danes. Zato res nimamo česa praznovati, še zlasti ne, če se zavedamo, da v skladiščih Natovih letalskih oporišč v Kleine-Broglu (Belgija), Büchlu (Nemčija), Volklu (Nizozemska), turškem Incirliku in tudi v naši bližnji soseščini, v Avianu in Ghedi-Torreju, leži 150 ameriških jedrskih bomb.

www.svobodnabeseda.si
SVOBODNA BESEDA

AKTUALNO – Theodor W. Adorno (1903–1969)

Svoboda in nesramnost

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

Ko beremo Adornova dela danes, že dolgo, kar pol stoletja po njegovi smrti, si postavljamo vprašanja o tem, kako njegovo negativno dialektiko in njegov marksizem – materialistično zarezo – razumeti kot še vedno aktualno misel v navezavi z zdajšnjim nič kaj simpatičnim dogajanjem, z dejstvi, ki jih Adorno ni mogel poznati. Trpljenje se nadaljuje, le da z novimi, drugačnimi sredstvi. In kaj lahko njegova misel še sploh pove o sodobnem svetu? Ne samo fašizem, tudi liberalizem je slaba popotnica v življenju, ki biva osiromašeno. Življenje je namreč posurovelo in je ravno tako poškodovano, kajti načelo konkurence je načelo hudega redukcionizma. Po zahodnih univerzah Adorna še vedno obravnavajo kot enega od velikih iz 20. stoletja in v kontekstu frankfurtske šole marksizma oziroma kritične teorije družbe.

Siromaštvo danes nima več političnega odziva. Porast revščine v razvitem svetu bi se dalo z Adornom izraziti s pomočjo zapisa iz njegovega dela Minima Moralia, kjer navaja Rilkejev verz iz Knjige o revščini in smrti: »Kajti revščina je veliki blišč od znotraj.« To bi pomenilo – kaj? V Adornovem duhu bi lahko razpravljali o tem, da je revščina stanje paralizirane zmožnosti za metafiziko, ki ostaja najprej in predvsem zmožnost za posredovanje, tudi kot negacija nečesa negativnega. Revščina pa je že kot ugasla negacija, otopelost, ki ne presega svojih meja, nezmožnost stanju trpljenja, ki deluje celo kot nekakšno večno vračanje, reči ne, ga presegati in ukiniti. Stanje, ki sámo iz sebe ne more podati svoje lastne negacije, svojega nasprotja, tako kot smrt.

Neposredovano trpljenje, nepreseženo trpljenje, vrtiljak tega večno istega, večno vračanje, ki si kot kača grize svoj rep, in po Adornu k mehanizmu gospostva liberalizma spada to, »da prepoveduje spoznanje trpljenja, ki ga producira«. Še svoboda, zaprta v meje svoje notranjosti, prisega na idealizem, ki kot nadutost samovšečne notranjosti izživlja svojo nemoč po vzoru revščine. Revščina kot nekakšen čas brez konca v nič. Le kje je z revščino nakazana možnost za drugačnost, za različnost, ki bi linearizmu kot napredujočemu gibanju (Hegel, Marx, Adorno) izkazala vso potrebno zaupnico? Za preboj naprej gre! Toda ali je tak preboj v neoliberalizmu sploh mogoč?

Svoboda in nesramnost – eno in isto

Sodobno represivno družbo prepoznamo po tem, da sta »svoboda in nesramnost eno in isto«, je ugotavljal Adorno. Kaj smo storili, da bi prekinili s tem enačajem? Vprašajmo se, s kolikšno represivno močjo še vedno delujejo naše institucije, ki so celo stalen vir in dotok tega, kar obnavlja represijo. Adornovi učenci in sodelavci z univerze v Frankfurtu so opozarjali, da je bila Adornova vizija družbe svet, ki bi bil neodvisen od slepih ekonomskih mehanizmov, skratka premoči in nadvlade ekonomije. V času globalizacije vidimo, kako globalizacijski procesi prehajajo v nekaj negativnega zaradi premoči ekonomije, sodobneje rečeno: zaradi svetovnotržne metafizike – globalizacija postaja globalizem. Tako nemški sociolog Ulrich Beck (1944–2015) v svoji uspešnici z naslovom Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo (slov. prevod 2003) opozarja, kako kriza zdajšnjega časa kaže, da se je celo »prelomila zaveza med tržnim gospodarstvom, socialno državo in demokracijo«. Naša doba, ki sicer retorično sugestivno, včasih že na meji zasvojenosti prisega na liberalizem, svobodno ekonomijo, toleranco, je spet svet, soočen s krutim dejstvom, da se zakoni ekonomije nikdar ne obnašajo tolerantno.

Adorno je zagovarjal materializem. Moralno poslanstvo materializma je njegova »načelna demaskirajoča tendenca« in že od vsega začetka je materializem ljudi opozarjal, da imajo pravico do sreče, ne samo do svobode, kar je počel idealizem in pri tem svobodo zapiral samo v meje človekove notranjosti. Vsekakor je materializem mnogo starejši od Marxa in Engelsa, isto velja tudi za dialektiko. Že pri Platonu je Demokritov materializem povzročil nemalo ljubosumja in kar sovražen odnos, ki je šel tako daleč, da se je Platon po ohranjenih virih celo ukvarjal z mislijo, kako bi dal sežgati Demokritova dela. Zanimiva je Adornova razlaga tega ljubosumja, saj ga povezuje z naravo idealizma. Človek duha, ki se je znašel še na politični strani močnejšega, je nastopil proti človeku materije in želel proti njemu uporabiti fizično silo. V tej kretnji je Adorno videl simbol za globoko sorodnost med idealizmom in nasiljem, in to vse do danes.

V enem delu svoje zgodovine materializem izrazito opozarja na socialno komponento, na dimenzijo ugodja in neugodja in na trpljenje človeštva. Vsako še tako vzvišeno obliko duha materializem opozarja na njegovo pogojenost in določenost z naravo. Materialistična zareza skozi celoten svet je izoblikovala pojem sveta, v katerem naj ne bi bilo več strahu, lakote, bede in gospostva. Adorno kot zanimivost navaja, da je za materialistične filozofe značilna nagnjenost do pojmov, kot so ugodje, dobro in sreča, kar vse zahteva urejene materialne razmere. Adorno Marxu priznava, da je veliko in zares najbolj dialektično v njegovem materializmu to, da vidi možnost za dosego dejanske svobode v »ukinjanju materializma, kar pomeni ustvariti takšno stanje, v katerem bodo zlomljene slepe prisile materialnih pogojev nad ljudmi in kjer se bo šele zares postavljalo vprašanje o svobodi«.

Ni emancipacije brez emancipacije družbe

Za nas, ki smo izšolani – in na to smo zelo ponosni – v dialektični tradiciji in teoriji, ki vključuje tudi adornizem, je tuje razpravljati »o pozitivnih predstavah o pravilni družbi, o njenih državljanih ali celo o tistih, ki naj bi jo udejanjili«. V zdajšnjem trenutku razmišljamo o svobodi, pravičnosti, enakopravnosti v njihovi nenavzočnosti, odsotnosti. Tudi ideologij kot veziva, recimo kot družbenega cementa, ne potrebujemo več. Odklanjamo etikobrižneže in fundamentalistično religiozne zaklinjalce varovanja večnih vrednot. Upanje ne sme biti zamenjano z resnico, te pa ne mislimo več absolutno. Nikakor ne želimo novega »Gospodarja« ali celo kakšnega »kulta osebnosti«, še najmanj ne poklanjati svobode nekomu po vzoru Velikega inkvizitorja iz sveta Dostojevskega.

Adorno nas je trajno posvaril: »Ni emancipacije brez emancipacije družbe.« Samó zatekanje – trenutno zelo popularno – v kulturo, estetiko in etiko ne bo zadoščalo.

Theodor W. Adorno.

Nekdanja marksistična zaverovanost v totaliteto je onemela, vendar pravice do moralne zaščite v pometafizični dobi ni onkraj urejene sociale na vseh življenjskih ravneh in za vse ljudi. Kljub vsemu rohnenju kakšne postmodernistične zavesti o koncu utopije kot totalitete je treba upoštevati, da ni delne emancipacije in tudi ne pravičnosti. Utopija morale in pravičnosti–oboje se je zelo razšlo–bi morali sovpadati v nekem zelo določenem pomenu, namreč kot enoten proces človekove osebne samokreacije in hkrati prizadevanja za socialno pravičnost. To bi bila polnost bivanja, samospoznanje in spoznanje sveta bi sovpadala in v tem kratkem življenju, ki ga živimo med rojstvom in smrtjo, bi zares domovali. Naš ideal bivanja, ki ga marksistična misel glasno izreka, pa je domovati, bivati, prebivati varno, v zavetju, kot da smo doma v vsakem kotičku sveta. Toda: »Nikakršnega pravilnega življenja ni v napačnem.« To je vse do danes ena najbolj citiranih in popularnih Adornovih misli.

KOLUMNA

dr. Martin Premk

Gesla našega boja

Kot med drugo svetovno vojno svoboda ni prišla sama, ampak jo je bilo treba izboriti, tako tudi resnica in pravica ne prideta sami, ampak se je zanju treba nenehoma boriti. Za resnico o zgodovini narodnoosvobodilnega boja in partizanih se danes ni več treba bojevati s puško, ampak se ta boj nenehno bije v »sredstvih javnega obveščanja«, še bolj pa na družbenih omrežjih.

V tem boju zgodovinska dejstva nimajo nikakršnega pomena za zagovornike izdajalskih in osramočenih domobrancev oziroma se jih na vse pretege trudijo izbrisati ali spremeniti. Čeprav je George Orwell dejal, da je vsaka propaganda laž, tudi če govori resnico, je vseeno dobro poznati nekaj osnovnih dejstev o drugi svetovni vojni, kajti v boju za resnico so zgodovinska dejstva strelivo, ki ga partizanski strani nikoli ne more zmanjkati. Najbolj osnovno dejstvo je, da so bili slovenski partizani oziroma Narodnoosvobodilna vojska in Partizanski odredi Slovenije pod vrhovnim poveljnikom Josipom Brozom Titom od leta 1943 dalje priznana zavezniška vojska, ki jo je 1944 priznala tudi Kraljevina Jugoslavije. Leta 1944 je ta vojska štela okoli 40.000 partizanov in partizank, skupno pa je v partizanih in Osvobodilni fronti sodelovalo več kot 100.000 mož in žena. Drugo osnovno dejstvo je, da so bile vse druge oborožene skupine na Slovenskem pod poveljstvom okupatorja: bela garda (Milizia volontaria anticomunista, MVAC, vaške straže, legija smrti) je bila pod poveljstvom italijanskega generala Maria Roatte, štela je okoli 6000 ljudi in je v okviru 2. italijanske armade delovala od julija 1942 do septembra 1943. Slovensko domobranstvo – Slowenische Landsewehr (ljudje so jih zaničevalno imenovali švabobranci in tega izraza danes ne bi smeli pozabiti danes) je delovalo v okviru SS, poveljnik je bil SS-general Erwin Roesener, leta 1944 pa je štelo približno 13.000 ljudi. V okviru SS sta delovala tudi maloštevilna (do 2000 ljudi) Slovenski narodnostno varnostni zbor (primorsko domobranstvo) pod poveljnikom generalom SS Odilom Globocnigom (enim največjih nacističnih zločincev) in Gorenjska samozaščita (gorenjsko domobranstvo), ki je delovala celo pod neposrednim vodstvom gestapo.

Vojna se je začela z napadom sil osi na Jugoslavijo in Grčijo 6. aprila 1941 in je niso začeli komunisti. Pustimo lahko ob strani, ali je bila stara Jugoslavija potrebna revolucije ali ne.

Tudi maloštevilni slovenski četniki so bili podrejeni najprej Italijanom, nato Nemcem. Kdo se je boril proti okupatorju in kdo za svobodo, je povsem jasno, zato »neošvabobranci« razprave vedno končajo s »povojnimi poboji« oziroma »komunističnimi zločini«. A usmrtitve v skladu z jaltsko konferenco vrnjenih pripadnikov raznih oboroženih skupin niso bili edini »povojni poboji« ne v Sloveniji ne drugod. Tudi »Matjaževa vojska« in ustaški »križarji« so tam do konca štiridesetih let prejšnjega stoletja pobili še kopico ljudi, a se to žal nikoli ne omenja o razpravah o drugi svetovni vojni oziroma o povojnih dogajanjih. Vedeti je treba, da razne izdajalske oborožene skupine tudi po vojni niso bile pripravljena položiti orožja, ampak so še vedno predstavljale vojaško nevarnost. Vsem pa so bili znani tudi strahotni zločini, ki so jih počele med vojno. Prav tako sam vodja četnikov Draža Mihailović ni položil orožja do marca leta 1946, kar bi bilo treba razložiti vsem, ki imajo polna usta besed, kot so »mednarodne konvencije« in »protipravno«. Sicer pa se partizane ali »komuniste« v bojih na družbenih omrežjih največkrat obtožuje, da so »začeli vojno« samo zaradi »komunistične revolucije«.

Vojna se je začela z napadom sil osi na Jugoslavijo in Grčijo 6. aprila 1941 in je niso začeli komunisti. Pustimo lahko ob strani, ali je bila stara Jugoslavija potrebna revolucije ali ne. Dejstvo je, da je temeljila na političnem zatiranju, gospodarskem izkoriščanju in neenakopravnosti narodov, pa tudi ženske so bile brez vseh političnih pravic. Zato ni presenetljivo, da si je večina ljudi želela spremembe. Prav tako pa so vse izdajalske oborožene skupine med vojno izvajale svojo »revolucijo« oziroma želele svoje spremembe. Ljubljanska škofija je počela svojo inkvizicijo, začenši z geslom »v imenu Kristusovih ran naj pogine partizan« niso skrivali namenov, da »izbrišejo vse slovenske nevernike«. Odveč je omenjati, da se ljubljanska nadškofija za svoje izdajalsko delovanje med drugo vojno še nikoli ni opravičila ali ga obžalovala. Zadnje čase so najpogostejši napadi na partizane oziroma »komuniste« vztrajni poskusi enačenja »komunizma« z nacizmom. Če že lahko kaj enačimo, lahko enačimo le nacizem s kapitalizmom, saj oba temeljita na vladavini kapitala ter so v obeh nekateri ljudje manjvredni, le da so bili v nacizmu in fašizmi manjvredni celotni narodi in rase, v milem kapitalizmu pa so manjvredni tisti brez kapitala. Dejstvo je tudi, da so »zahodne demokracije« oziroma kolonialno kapitalistične zahodne države tudi po drugi svetovni vojni dopuščale fašizem v Španiji, Grčiji, na Portugalskem in drugod. Ne da ni bil premagan fašizem, le ves čas se ga je dopuščalo, zdaj pa celo spet močno dviga glavo. Zato se treba oborožiti z dejstvi in znova pogumno oditi v boj.

MEDGENERACIJSKI DIALOG – Solidarnost

»Ej stara, kako si?«

»Ja, stara, lepo te je videti!« Če se sprehajate po Sloveniji, lahko na ulici zaslišite ta prešerni vzklik. Objeli pa se bosta dve ženski, ki sta stari trideset let. Ali lahko iz tega sklepamo, da je starost pozitivno vrednotena? Ne. Ravno nasprotno je. Starejši so dehumanizirana in diskriminirana skupina družbe, ki ji aktualna politika ne nameni niti ustrezne socialne niti zdravstvene oskrbe.

Lahko bi s prstom kazali na sodobne smernice, ki od vseh zahtevajo, da so večno mladi, si gladijo gube s skalpelom ali botoksom in prsne vsadke menjavajo skupaj z umetnimi kolki. A vendar je bilo, za tiste, ki nikakor ne morejo sprejeti odhoda svoje mladosti, že od nekdaj tako. Peklensko je težko, vendar tudi slovenska ljudska pesem pravi, da še kamen v vodi se obrne, a mladost se ne vrne. To so prej ali slej spoznale tudi grofice iz preteklosti, ki so se kopale v mleku za lepo kožo, ali kralji, ki so mislili, da postajajo mlajši z vsako novo, mlajšo ljubico. Še vsi so umrli. Kakor se danes starejše generacije lahko pritožujejo nad mlajšimi, so se že v starem Rimu – dejansko je bil najden zapis iz antike – pritoževali, da se rimska mladina preveč navdušuje nad duhovnostjo in filozofijo vzhoda in da nima nobenih manir. Napetosti in tudi dopolnjevanje med starejšo in mlajšo generacijo so stalnica, ki je dobrodošla, saj ohranja človeško družbo stabilno in jo hkrati prenavlja.

Z grozo pa lahko ugotovimo, da so spremenjene socialne okoliščine v Sloveniji obudile neusmiljenost do starejših v preteklosti in jo vrnile v sedanjost. Spomnimo se slovenskih povesti o starejših mamah ali očetih, ki so morali svoje otroke prositi za »kot« v lastni hiši. Krute preživetvene razmere ljudem že od nekdaj zapirajo tako srce kot razum. Prav nastanka nevzdržnih življenjskih razmer si pod vencem evropskih zvezd ne bi smeli dovoliti. V tem je dehumanizacija slovenske družbe, ki zavestno opušča gradnjo domov za starejše. Država že 14 let ni zgradila nobenega, odprla pa je vrata tuji multinacionalki. Kakšno sporočilo o vrednosti starejših najdemo v tem? Zakon o dolgotrajni oskrbi prav tako ni sprejet. Dve desetletji. Zakaj morajo prostovoljke in prostovoljci Združenja za dostojno starost Srebrna nit vlado in ministrstva opozarjati na hude napake in zanemarjanje starejših? Kaj delajo odgovorni? Manj kot nič. Državni denar se v milijonih namenja za domnevno »spravo«, za katero si vse prej kot prizadevajo dobitniki teh sredstev, ni pa ga za žive ljudi, ki so to državo gradili, da bi sploh imeli upanje, da bodo lahko zrli v varno starost in ne v prezeblo usihanje. Če ne veste, kakšne so usode starejših v Sloveniji, spremljajte projekt Vida, ta zapisuje zgodbe starejših, ki so jih ne le pozabili, temveč izdali tisti, ki bi za poštenega človeka morali najti kos kruha in dostojno oskrbo.

Katerina Vidner Ferkov

Ne moremo posplošiti, da današnje generacije med seboj ne sodelujejo. Stiske, ki gonijo mlajše čez mejo s trebuhom za kruhom, tistih, ki ostajajo, pa nimajo služb, ali v njih izgorevajo, določajo, da starejšim pogosto nimajo česa dati. Nekateri pa, poročajo s terena, zaradi lastne stiske starejšim poberejo še tisto, kar imajo. Za vsem tem, kot rečeno, ni pomanjkanje medgeneracijskega sodelovanja, temveč ropanje brezvestne politike in tistih, ki jim kot krvavi biriči služijo, menda je treba dodati, obeh spolov. Naj to ne zveni kot opletanje s kičastimi pridevniki. Dokazano starejši ljudje, ki so nameščeni v domove za starejše ali so nemočni doma, umrejo od podhranjenosti, ker ni dovolj ljudi, da bi zanje skrbeli. Da se nam ne bi »zgodila« Velika Britanija, kjer po podatkih organizacije Age UK, ki se ukvarja s starejšimi, vsako uro umrejo trije starejši zaradi pomanjkanja dostopa do nege in pomoči! Ugotovili so, da je bilo v zadnjih 18 mesecih 1,725.000 neodgovorjenih prošenj za pomoč. Če končam, »stara« je v resnici slabo in mi smo naslednji na vrsti, če rumenih zvezd ne obarvamo z rdečo barvo solidarnosti in suverenosti. Znamo in zmoremo, ker smo že.

dr. Katerina Vidner Ferkov

KNJIGE

Titovi stražarji

Dragan Veselinović je v Ljubljani po dolgotrajnem iskanju le našel podjetje, ki bo natisnilo njegove tri knjige o Titovih stražarjih. Vsaka knjiga ima okoli 280 strani, bodo formata A4 in mehke vezave. Kolikšna bo cena, še ni znano. Vse je odvisno od števila naročil, pravi Veselinović, ki je knjige pisal dobri dve leti. Lektorica je bila Aleksandra Jankovič, recezenta pa dva odlična in ugledna zgodovinarja, univerzitetni profesor dr. Božo Repe in kustos Muzeja Slovenske vojske dr. Martin Premk.

»Pisal sem v svojem prostem času. Na stotine ur pisanja se je obrestovalo. Pisal sem na prenosnik, po zvezkih, listih in beležnicah, podnevi in ponoči. Prebral sem na desetine knjig in uporabil nešteto zgodovinskih atlasov, proučeval zgodovinske in topografske zemljevide. Pogovarjal sem se z živimi pričami, povezanimi s tematiko. Pisal sem doma, pri starših, v Narodni in univerzitetni knjižnici, v ljubljanskih knjižnicah, med počitkom na Šmarni gori in Rožniku, po ljubljanskih parkih, v gostilnah, na kopališčih Kodeljevo in Kolezija, med potovanji v avtomobilu, avtobusu in na vlaku. Pisal sem toplo oblečen, v športni opremi ali v kopalkah,« se je razgovoril avtor zanimivih knjig in poudaril, da to ni samo njegova zmaga, ampak skupna zmaga vseh dobromislečih ljudi, ki spoštujejo pridobitve NOB in maršala Tita.

J. A.

ZLOČINI OKUPATORJEV – Gmajna na Proseški postaji

Nikdar ne pozabite naših žrtev

Na Krasu je mnogo gmajn in pustih kraških travnikov poraslih z grmičevjem in redkimi drevesi, največkrat z nizkimi drobnimi hrasti. Gmajna na Proseški postaji pa ni navadna kraška gmajna. Razprostira se pri Proseku ob cesti, ki vodi na Občine v bližini nekdanje italijansko-jugoslovanske meje. Tržačani se tu lahko nadihajo svežega zraka, otroci pa svobodno tekajo in nabirajo rože.

Naključnemu obiskovalcu takoj padejo v oči mogočne tri četrt stoletja stare cedre, ki objemajo kamnit piramidast spomenik in ga varujejo pred kraško burjo ter skrivajo sporočilo desetih mladih narodnjakov: »Nikdar ne pozabite naše žrtve.« Tu so se 29. maja 1944 dogajala grozodejstva, ki jih težko pripišemo človeku. Sekcija VZPI - ANPI Prosek Kontovel skrbno neguje spomin na te zverinsko umorjene Slovence, Hrvate in Italijane, zato vsako leto ob obletnici tega dogodka pripravi komemoracijo ob spomeniku, ki so ga takoj po vojni postavili v spomin na žrtve in v opomin poznejšim rodovom. Iz kraškega kamna sezidana piramida s križem na vrhu ima vklesana naslednja imena: Giorgio Beznia (24 let), Andrej Brežec (40), Mario Derin (27), Rok Klarin (22), Albert Matulič (21), Silvano Petracco (20), Armando Valerio (21), Sveto Vatovac (36), Josip Švara (34), Livio Zubin (34) s posvetilom: »Tu smo dali naša mlada življenja za osvobojenje delavnega ljudstva. Kot talci obešeni 29. maja 1944. Nikdar ne pozabite naše žrtve.«

To so bili primorski fantje, Tržačani, zlasti Slovenci, ki so kmalu po priključitvi tega dela Primorske k Italiji okusili nasilje fašističnih skrajnežev in pozneje Nemcev. Sovražnik ni izbiral sredstev. Mučil jih je, pobijal, zapiral, grozil, obešal in odprl taborišče Rižarno.

Ob odkritju spomenika leta 1945 se je na proseški postaji zbrala pettisočglava množica. Med njimi so bili tudi domačini, ki so bili priče obešanju pred 75 leti. Zgodilo se je maja 1944, ko so se Nemci hoteli maščevati za uspešno akcijo, ki so jo izvedli partizani. Okupator je obsojence najprej zaprl v koronejske zapore, ker naj bi sodelovali s partizani oziroma s protifašisti. Na tovornjakih so zgodaj zjutraj pripeljali na proseško postajo deset od trpljenja izmaličenih in izmučenih fantov. Očividci so vedeli povedati, da so bila njihova telesa polna modric, oči skrite v oteklinah, prsti in nohti plavi od stiskanja med vratnimi podboji. Marsikaj je bilo še očem nevidno. Trpela so njihova srca in duše. Toda ostali so močni. Raje so obmolknili, kot da bi izdajali.

Vso to nemo kolono trpinčenih fantov so morali opazovati štirinajst- ali petnajstletni otroci, imenovani todterji, ki so prisilno delali v lesenih barakah na proseški postaji. Med dvema barakama so okupatorji prečno namestili lesen drog in nanj pritrdili deset vislic. Očividec je kasneje pripovedoval, kako se je esesovec obesil na talca in ga potegnil k tlom, da se je zadušil. Nemci so vsa svoja dejanja dokumentirali s fotografiranjem. Te fotografije je domačin Luči Puntar našel v uniformi nemškega vojaka. Obešenci so še nekaj časa viseli, potem so jih odpeljali neznano kam, mogoče so jih sežgali v Rižarni ali vrgli v fojbe.

Vsa povojna leta se vsako zadnjo nedeljo v maju zberemo ob spomeniku domačini, predstavniki zgoniške in drugih občin, godbeniki, šolarji, skavti, predstavniki ZZB NOB Komen in Sežana ter sorodniki, da se poklonimo spominu na mučeniško smrt mladih talcev.

Letos je proseško-kontovelska sekcija Vsedržavnega združenja partizanov ANPI Anton Ukmar - Miro Prosek - Kontovel pripravila komemoracijo prav na dan zločina. Na novo postavljen smerokaz, ki ga je uredila zgoniška občina, je obiskovalce usmerjal z glavne ceste na skrbno pokošen in z baklami osvetljen tisti del gmajne, ki vodi do spomenika. Partizanske pesmi, ki sta jih zapela dva zbora ob igranju proseške godbe, so se prepletale z utrinki iz knjige Puške in pisma, v kateri so objavljene misli sinov in hčera ljudi, ki so izgubili življenje v času nacifašizma. Slišati je bilo spomine Spomenke Hribar, Ervina Fritza in Nika Möderndorferja. Miloš Budin je kot slavnostni govornik poudaril, da je zmaga protifašistov prinesla demokracijo, ki jo je treba krepiti, ceniti in vzdrževati, zmaga nad fašizmom pa da je v kraje ob meji prinesla možnost mirnega sožitja med narodi. Spominu na deset junakov se je poklonila tudi zgoniška županja Monica Hrovatin.

Ne vem, kje počivajo moj stric Josip Švara in drugih devet obešencev. Prav tako ne vem, kje je padel moj stric Milan Luin, verjetno nekje na Dolenjskem. Rada bi jima položila na grob šopek kraškega cvetja, postala ob grobu, izrazila hvaležnost za izborjeno svobodo. Ker tega ne morem storiti, prižgem vsako leto svečko na spomeniku v njuni rojstni vasi. Nista imela sreče, da bi me objela. Vendar veliko vem o njiju, o njunih plemenitih odločitvah, ko sta se odzvala klicu domovine in v boju za našo svobodo žrtvovala življenje.

Draga moja strica in na tisoče Slovencev in Slovenk, ki počivate neznano kje, plamen hvaležnosti moje sveče je namenjen vsem vam!

Nada Lozej

AKTUALNO – 25 let po konferenci OZN v Pekingu

Ne moremo si privoščiti razkošja, da bi odnehale!

Sonja Lokar

Četrta svetovna konferenca OZN o ženskah pred 24 leti v Pekingu je bila vrh obdobja upanja, da bo ves svet postal civilizacija svobodnega trga in demokracije, ki bo spoštovala nedeljive človekove pravice za vse. Na globalni ravni je bilo doseženo soglasje velike večine vlad držav članic OZN o tem, kaj je treba storiti, da bi ženske prenehale biti podrejena, izkoriščana in z nasiljem ustrahovana polovica človeštva.

Toda že leta 2000 se je to soglasje skrčilo na milenijske razvojne cilje, ki so vprašanje spolne neenakosti v gospodarstvu in socialnih pravicah omejile na najrevnejše države, problem politične nemoči žensk pa vezale pretežno na vprašanje večjega aktivnega vključevanja žensk v zagotavljanje varnosti, preprečevanje in pomirjanje vojaških konfliktov ter odpravljanje trgovine z ljudmi in drugega nasilja nad ženskami. Novo nazadovanje je sprožil neoliberalni odgovor vlad sredinskih strank večine razvitih držav na svetovno finančno krizo leta 2007 in recesijo, ki je zlasti udarila manj razvite države. Izgubljanje socialnih in ekonomskih pravic žensk se je pospešilo. Posledično se je v zadnjih nekaj letih razbohotil še radikalni konservativni udar na osebne pravice žensk in na sam pekinški koncept enakosti med spoloma. Kar je bilo leta 1995 v Pekingu globalno kritizirana manjšina, vse bolj postaja vladajoča politika ne samo na Balkanu, tudi v EU, Rusiji, ZDA.

Za ženske nekdanjih socialističnih držav je bilo obdobje upanja obdobje neprijetnega presenečanja. Berlinski zid se je namreč zrušil na ženske. Najhuje je bilo tam, kjer je tranzicija v kapitalizem potekala v obliki vojn za meje novih, »etnično čistih«, suverenih držav. Glavni nauk, ki smo ga aktivne ženske naše

Sonja Lokar

regije potegnile iz tega obdobja, je bil, da se vojn ne da preprečiti s še tako množičnimi mirovnimi protesti na ulicah, ker se vojne skuhajo v kabinetih izvršne oblasti. Zavedle smo se, da moramo graditi regionalno in mednarodno solidarnost med aktivnimi ženskami in se družno boriti za svojo polovico moči na vseh mestih odločanja, v prvi vrsti pa v parlamentih in vladah svojih novonastalih neodvisnih držav.

Aktivistke z jugovzhoda Evrope smo dobro izkoristile čas od leta 2000 do izbruha globalne finančne krize. Širitev EU smo s pridom uporabile za to, da smo minimalne evropske standarde glede enakosti spolov vsaj na papirju umestile v naše nacionalne zakonodaje, nismo pa mogle preprečiti, da ne bi izgubile večine civilizacijskih pridobitev socializma na področju ekonomskih in socialnih pravic žensk, ki so te minimalne standarde visoko presegale. Tu je Slovenija zaradi dobro organiziranega odpora sindikatov in našega novega ženskega gibanja vsaj začasno postala častna izjema. Uspelo nam je v veliki meri harmonizirati zakonodajo svojih držav z evropskimi standardi, uspelo nam je uzakoniti kvote v vseh državah na jugovzhodu Evrope in povprečje poslank na zahodnem Balkanu dvigniti z manj kot sedmih odstotkov leta 2000 na današnjih več kot 30 odstotkov. Osnovni nauk, ki smo ga v Sloveniji in na Zahodnem Balkanu potegnile iz tega obdobja, pa je bil, da je težko izboljševati zakonske okvire za enakost spolov, a še mnogo težje je zakone izvajati!

Izbruh svetovne finančne krize leta 2007 in ekonomske recesije, ki ji je sledila, je tudi v naši regiji ogrozil vse, kar je bilo doseženega po letu 1995. Strupena kombinacija varčevalne histerije, »utrujenosti« EU zaradi razširitve in panike, ki so jo zagnali desničarji zaradi povečevanja priliva beguncev in ekonomskih migrantov, je potisnila EU v resno politično krizo. Upanje balkanskih držav na članstvo v EU se je odmaknilo v nedoločno prihodnost. Sam koncept enakosti in nedeljivih človekovih pravic je prišel pod neposreden udar radikalno desnih strank in nazadnjaških tokov v vseh velikih verskih skupnostih. V civilni družbi so s podporo mednarodne desnice vzniknila protifeministična gibanja. Krčenju ekonomskih in socialnih pravic se je pridružilo desničarsko zavračanje tako imenovane ideologije družbenega spola. Tako so se odprle, in zlasti s pomočjo družbenih omrežij okrepile možnosti za odkrite napade na feministične aktivistke in političarke. Dr. Svetlani Slapšak so na primer razbili vsa okna in ji na spletu grozijo s smrtjo! Vrstijo se napadi na ženske reproduktivne in spolne pravice in zdravje, na pravice ljudi z nevečinsko spolno orientacijo, na spolno vzgojo v javnih šolah. Populistična socialna demagogija in hinavsko zaščitništvo do »naših« žensk sta, paradoksalno, postali močni orodji za pridobivanje podpore tudi volivk iz različnih socialnih slojev strankam, ki so dejansko največja grožnja ženski enakopravnosti.

Nauk tega obdobja je za vso regijo jugovzhodne Evrope, tudi za nas v Sloveniji, enak kot za vse druge regije sveta: ne razjezimo se, vrnimo z enako mero!

Iz tega, kar že uspešno počnemo, je jasno, kaj moramo storiti v prihodnje: za vsako ceno moramo braniti in ubraniti že doseženo, sprožati nove pobude, s katerimi bomo okrepile predvsem tiste ekonomske, socialne in osebne pravice žensk, ki so pomembne za kakovost vsakdanjega življenja velike večine žensk in deklic – v Sloveniji na primer je to pobuda za ureditev dolgotrajne oskrbe, obnoviti je treba energijo ženskega gibanja od spodaj navzgor, predvsem tudi tako, da vključimo vanj prioritete in ideje nove generacije feministk. To generacijo pooseblja švedska najstnica Greta. Njen ogorčeni vzklik »Kako si drznete!« je naznanil nov konceptualni okvir – obdobje boja za enakost med ljudmi, tudi med spoloma, v razmerah globalne klimatske in ekološke krize.

(Daljša verzija tega članka je bila objavljena v Dnevnikovem Objektivu oktobra 2019.)

RAZMIŠLJANJE

V primežu gospodarske in politične krize

Italija se že nekaj desetletji ukvarja z občutnim zaostajanjem svoje gospodarske rasti. Po nekaterih verodostojnih podatkih so to državo po stopnji rasti prehitele že vse evropske države z izjemo Grčije. Tako stanje ne skrbi samo Italije, temveč Evropsko unijo v celoti, saj je ta država njena soustanoviteljica in pomembna članica.

Strokovne raziskave vzrokov takega dokaj skrb vzbujajočega stanja v eni izmed pomembnejših članic EU so pokazale, da rast italijanskega gospodarstva zavira vrsta dejavnikov. Med najpomembnejšimi sta pretirana razdrobljenost in majhnost gospodarskih subjektov. Kar 95 odstotkov podjetij ima manj kot deset zaposlenih. To dejstvo močno zmanjšuje potrebo po raziskavah starih in novih tržišč, ovira pogumnejšo politiko investiranja, šolanja gospodarskih kadrov in drugo. Po podatkih Eurostata imata podobne težave z rastjo svojih nacionalnih gospodarstev le še Romunija in Bolgarija.

Za doseganje skromnejših rezultatov italijanskega gospodarstva je vsekakor kriva tudi okostenela in politično neenotna italijanska država, ki je z neusklajeno strategijo gospodarskega razvoja povzročila veliko nepopravljivih strateških napak. Mednje spada tudi nepopolna in spolitizirana zakonodaja na področju tujih vlaganj in pravne odgovornosti tujih in domačih investitorjev.

Med negativne kazalnike stanja italijanskega gospodarstva je treba uvrstiti podatek, da je skupno število nezaposlenih v državi že skoraj doseglo devet milijonov ljudi. Krivdo za takšno stanje v Italiji italijanska desnica s Salvinijem na čelu pripisuje birokratskemu aparatu EU in njegovi politiki. Ta očitek naj bi bilo po mnenju italijanske desnice mogoče zelo preprosto dokazati. Prva žrtev take politike je bila Grčija.

Med negativne kazalnike stanja italijanskega gospodarstva je treba uvrstiti podatek, da je skupno število nezaposlenih v državi že skoraj doseglo devet milijonov ljudi.

Mednarodni pomen Italije in njen položaj v EU kot ustanovne članice, sta bila te dni predmet burne razprave v italijanskem parlamentu – hramu demokracije. Kot je bilo pričakovati, se je poskus vsebinske razprave o aktualnih problemih države sprevrgel v neplodno medstrankarsko obtoževanje. V splošni zmedi ob nastopih številnih razpravljavcev je besedo prevzel vodja skrajno desne stranke Severna liga Matteo Salvini in »slovesno« izjavil, da je prisotni predsednik vlade Conte »navaden izdajalec«, ker je nepooblaščeno v imenu Italije podpisal pogodbo o evropskem mehanizmu za stabilnost in s tem storil veleizdajo. Izjava Salvinija je šokirala prisotne. Premier Conte in člani njegove vlade so poskušali z argumenti dokazati, da je Salvinijeva izjava lažna, toda brez uspeha. Šele na podlagi uradnega sporočila Bruslja, da bo sklepanje pogodbe o sodelovanju EU pri projektu Evropski mehanizem za stabilnost v začetku prihodnjega leta, se je »skonstruirana afera« o veleizdaji predsednika italijanske vlade Conteja izkazala za lažno.

Na podlagi opisanega kriznega stanja v Italiji je mogoče sklepati, da so možnosti za vzpostavitev gospodarske in politične stabilnosti v državi izredno skromne. Upati je, da bo pravkar ustanovljeno spontano in množično gibanje mladih Italijanov z zanimivim imenom Sardine vneslo nove vrednote in množičen odpor proti fašizaciji Italije, ki ga vodijo zloglasni Matteo Salvini in njegovi zavezniki.

Štefan Cigoj

SPOROČILA – Resolucija Evropskega parlamenta

Ponarejanje evropske zgodovine

Evropski parlament je konec septembra po daljšem predhodnem usklajevanju besedila med poslanskimi skupinami sprejel resolucijo o pomenu zgodovinskega spomina za prihodnost Evrope (glasovanje: 535 za, 66 proti, 52 vzdržanih). Parlament je podobne dokumente po motivih, ciljih in vsebini sprejemal že v prejšnjih letih in z enakim namenom. Še posebej naj omenim resolucijo iz leta 2009.

Najnovejša resolucija tako kot predhodne bolj odpira vprašanja in probleme, kot je konstruktiven prispevek k sodelovanju v EU in Evropi. Ni prispevek k objektivnemu zgodovinskemu spominu, ni noben prispevek k objektivnemu razjasnjevanju zapletenih zgodovinskih dejstev, okoliščin in odnosov v prejšnjem stoletju, noben prispevek k boljšemu medsebojnemu razumevanju, še najmanj pa prispevek k resnemu zgodovinopisju. Je poskus ustvarjanja nove evropske zgodovine z njenim ponarejanjem in novimi konstrukcijami, ki so izrazito v funkciji določenih aktualnih geostrateških, geopolitičnih in ideoloških potreb, ciljev in interesov. Ali kot je ocenil dr. Božo Repe, je to izraz novih geopolitičnih razmerij, v katerih naj bi bila Rusija glavna sovražnica Evrope, ki botrujejo molku zahodnih držav ob sprejemanju takšnih resolucij, in izraz političnih razmerij kot tudi kupčkanja v današnjem Evropskem parlamentu. V svojem bistvu pa gre le za koncesijo vzhodnoevropskim državam, ker kot pojasnjuje, je to preprosto neke vrste kupčija. Z razširitvijo EU so zahodne države dobile trge, poceni delovno silo, poceni so kupovale podjetja, v zameno pa so državam vzhodne Evrope dale te ideološke koncesije, s katerimi se v zahodni Evropi tako in tako nihče več ne ne ukvarja. (Mladina, 11. 10. 2019, str. 40).

Zgodovinski spomin je pomemben, ni pa in ne more biti enoznačen. Zabrisovanja, kaj so bili vzroki in posledice, in njihovo zamenjevanje, kaj so bili dejanski interesi, ki so zakrivili prvo in tudi drugo svetovno vojno, kaj je spodbujalo in radikaliziralo nacionalizme na eni in oportunizme na drugi strani, pri tem niso prava pot. Resolucija Evropskega parlamenta je izraz nepomirljivosti določenih interesnih, političnih skupin in držav z zgodovino in celoto dejstev in vseh okoliščin, ki so zaznamovali evropsko in svetovno stvarnost ter razvoj in stanje v posameznih državah; je izraz želje zamegljevati celotno lastno zgodovino, potvarjati in celo zlorabljati zgodovino; izraz njenih hotenih enostranskih interpretacij, sprenevedanja in tudi zgodovinskega revizionizma.

Resolucije Evropskega parlamenta ne bi mogli razumeti kot prispevek k ohranjanju in krepitvi izvornih temeljev EU v zdajšnjih aktualnih razmerah, krepitvi demokracije, humanosti, premagovanju prevladujočega vpliva finančnih, kapitalskih centrov in oligarhije in prevladovanja avtokratskega, od ljudi odtujenega vladanja in urejanja javnih zadev v posameznih državah in EU. Utemeljen je dvom in še kaj več, da ta in podobne resolucije niso prispevek h krepitvi solidarnosti in vzajemnosti, krepitvi sodelovanja in razumevanja in doživljanja Evrope kot skupnega doma in odločujoče vloge enakopravnih državljanov posameznih držav in Evrope oziroma EU.

Priče smo vnovičnemu poskusu ustvarjanja nove zgodovine, enotne evropske zgodovine, zgodovinskega, ideološkega izenačevanja ideologij in gibanj (nacizma in komunizma) kot alibiju za prikrivanje temnih plati v posameznih okoljih.

Zato v ZZB odločno zavračamo poskuse ustvarjanja uradne zgodovine EU. Takšni poskusi po logiki stvari nujno povzročajo zdrahe in razprtije ter prinašajo nevarnost zadušitve in omejevanja raziskovanja preteklosti, odprte razprave, grožnjo cenzure in enoumja ter neprijetno spominjajo na totalitarizem. Še posebno nedopustno je sejati kali novega totalitarizma – kar uradna zgodovina je – v imenu zavračanja prejšnjih totalitarizmov.

Resolucija konkretno razkriva (glasovanje pa to potrjuje), da očitno ni enotnega pogleda na nekatera nesporna zgodovinska dejstva oziroma da gre za svojevrstno amnezijo in zgodovinske netočnosti o vzrokih, ki so utrjevali pot za izbruh druge svetovne vojne, kdo so bili nasprotniki med drugo svetovno vojno in kaj so bili njihovi interesi in cilji, pa tudi za zamolčevanje razrasta fašizma v Italiji in Španiji ter rasistične ideologije v Nemčiji med vojnama. Prav tako se »pozablja« dejstvo, da bi morali ostajati protifašizem in protinacizem ter ničelna toleranca do pojavov nacifažizma temelj povojnih odnosov gradnje nove evropske arhitekture ter gradnje in življenja EU tudi danes in jutri! Na to moramo še posebej opozarjati ob bližajoči se 75. obletnici zmage protinacistične in protifašistične koalicije nad fašizmom in nacizmom v drugi svetovni vojni in ob dejstvu, da se na vseh koncih EU in tudi v nekaterih drugih državah pojavljajo skupine in pojavi, ki so jim skupni ohranjanje spomina na oba totalitarizma, različne oblike sodobnega neofašizma in zgodovinski revizionizem. Se pa tudi kar zavestno pozablja, kaj vse je spremljalo padec berlinskega zidu, takratna dogajanja in dogovore med dotakratnimi akterji hladne vojne, kar spregleduje se pričakovanja, vzajemno prevzete obveznosti ob koncu hladne vojne.

Resolucija je v nasprotju z vrednotami, politiko in delovanjem ZZB NOB. Zato ni bilo naključje, da je Komisija za mednarodne odnose pri Predsedstvu ZZB NOB v novembru razpravljala o tej resoluciji. V razpravi, ki se bo še nadaljevala in končala z določenimi zaključki, je sodeloval tudi evropski poslanec dr. Milan Brglez, edini med evropskimi poslanci iz Slovenije, ki ni glasoval za sprejem te resolucije. Dr. Brglez je širše pojasnil ozadja pripravljanja in sprejemanja resolucije, svoj kritični odnos do resolucije (nesprejemljivo izenačevanje kirvde Nemčije in Sovjetske zveze za začetek druge svetovne vojne, izpuščanje obsodbe fašizma, protislovja in manipulacije v njej, ki se začnejo že v uvodnem delu, kjer se resolucija sicer sklicuje na temeljne vrednote EU, ki naj bi jim sledila. Ob tem so posamezne točke same po sebi sicer sprejemljive, npr. o kolaboraciji, kolaborantih). Dr Brglez je navedel tudi svoje razloge, da se je vzdržal sprejetja resolucije. Posebej je spomnil, da sprejeta resolucija pomeni le nadaljevanje resolucije EP iz leta 2009, pojasnil je ozadja sprejemanja obeh resolucij (odnos zahodnih članic EU do njih ter motivi in cilji njunih pobudnikov, to je Poljske in baltskih držav) ter opozoril tudi na protislovno povezanost z resolucijo OZN o obsodbi nacizma, ki jih je v minulih letih in tudi letos predlagala Ruska federacija in jo je tudi letos podprla večina članic OZN, vzdržale se članice EU, tudi Slovenija. Dotaknil se je še pobude evropskih poslancev iz RS vladi in Državnemu zboru, da bi obravnavala in sprejela resolucijo EP, in ob tem opozoril na stališče, ki je bilo sprejeto že ob enaki pobudi ob sprejemu sorodne resolucije leta 2009.

Že v tej prvi razpravi smo bili soglasno kritični do resolucije in zaskrbljeni ob njeni mogoči uporabi za zgodovinski revizionizem, za izrazito enostranske interpretacije, za potvarjanje zgodovine, za izenačevanje nacizma in komunizma in tudi partizanskega gibanja ter oborožene in politične kolaboracije v slovenskem okolju ter za rehabilitacijo kolaboracije. Iz vsebinsko bogate razprave naj le na kratko povzamem mnenja razpravljavcev: resolucija je »skrpucalo«, nesprejemljiva sta enačenje totalirizmov in izenačevanje nacizma in komunizma; gre za zgodovinski revizionizem, potvarjanje, manipulacijo z zgodovinskimi dejstvi; z vidika vrednot ZZB je resolucija nesprejemljiva; zahteve do Ruske federacije so primer nesprejemljivega vmešavanja v zadeve druge države, ob tem pa se obide druge aktualne totalitarne režime, npr. v Savdski Arabiji. Še posebno so problematične določene točke resolucije – 14., 18. in druge. Naši spomeniki NOB niso nobeni komunistični spomeniki, kar velja tudi za spomenike Titu. Zaradi pričakovanega utemeljevanja zahtev za odstranjevanje spomenikov NOB bi morali okrepiti delovanje za njihovo ustrezno pravno zaščito. Ne sme se spregledati, da resolucija ne spoštuje odločitve Evropskega sodišča o rdeči zvezdi. Čeprav resolucija ni pravno zavezujoča, že ima negativne posledice v Italiji v zvezi z fojbami in tudi v Sloveniji.

Razpravo o sami resoluciji in njenem pomenu v širšem okviru bomo nadaljevali, ker je to skladno z vrednotami in cilji delovanja ZZB in ker ostajamo zavezani našemu prepričanju in delovanju – in verjamemo, da tudi prepričanju in delovanju drugih deležnikov v RS. Kot je nedavno na slovesnosti v Kučibregu poudaril prvi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, sta utemeljena na »pretehtanem in izostrenem odnosu do nacionalizmov, ksenofobij, populizmov in rasizmov v novih preoblekah, znotaj katerih tudi v Sloveniji in na Hrvaškem oživljajo stare ideje fašizma in nacizma, ki so v prejšnjem stoletju prisilile človeštvo, da je v najhujšem vojnem spopadu, kar jih pozna zgodovina, ubranilo svojo civilizacijo in njene vrednote pred barbarstvom«.

Glede same resolucije pa v celoti soglašamo z oceno in mnenjem dr. Repeta, da je »v bistvu propagandistična. S svojim izenačevanjem komunizma in nacizma – če zaostrim – je vredna nacistične propagande« in »povsem napačna pot v razreševanju napetosti, ki izhajajo iz polpretekle zgodovine. S poskusi poenotenja zgodovinskega pogleda pri ideološko tako spornih temah, kot je druga svetovna vojna, EU le izgublja svojo kredibilnost« (Mladina, 11. 10. 2019).

Marjan Šiftar, predsednik Komisije za mednarodne odnose pri predsedstvu ZZB NOB Slovenije

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: mag. Blaž Kavčič (predsednik) dr. Maca Jogan, Metka Mencej, Mitja Meršol, dr. Cvetka Hedžet Tóth
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SPOMINI – Boj na Tisju

Prvi boj z redno nemško vojsko

Milan Gorjanc

Kot smo zapisali v prejšnji številki Svobodne besede, letos mineva 75 let od tragične smrti proslavljenega poveljnika slovenske partizanske vojske in narodnega heroja Franca Rozmana - Staneta. Njegova osebnost je globoko povezana z narodnoosvobodilnim bojem slovenskega ljudstva. Njegov poveljniški pogum, bogate bojevniške izkušnje in nezmotljiv vojaški talent so pripomogli k številnim zmagam slovenske partizanske vojske, med drugimi tudi v boju na Tisju.

Po razhodu 1. štajerskega partizanskega bataljona nad Grižami 7. novembra 1941 se je poveljnik Stane prebil skozi Ljubljano na Dolenjsko, kjer sta mu se pridružila še poveljnik Brežiške čete Dušan Kveder - Tomaž in poveljnik Celjske čete Peter Štante - Skala. S partizani Mokronoške, Stiške in Molniške čete je 15. decembra na Kremenjku zahodno od Trebnjega nastal 2. štajerski partizanski bataljon. Iz Novomeške čete se je pridružilo tudi nekaj partizanov, ki so sodelovali v boju na Bučki.

Stane se ni odrekel nalogi, ki mu je zaradi nemogočega vremena ni uspelo opraviti z brežiškim pohodom. Spet se je odločil Slovencem na Štajerskem pomagati pred nemškim nasiljem. Z novim bataljonom je nameraval prestopiti Savo, prodreti na Moravško in od tod v Savinjsko dolino ter zbrati borce 1. bataljona v močno bojno skupino na tleh velikega nemškega rajha.

23. decembra 1941 zjutraj so partizani prispeli na Tisje, kjer so nameravali pričakati noč. Napad na nemško posadko v Litiji je bil predviden v noči pred božičem, 24. decembra. Po uničenju posadke pa so nameravali prečkati Savo po mostu v Litiji. Pri tem so računali na noč, zvesto partizansko zaveznico, in zmanjšano budnost nemških vojakov zaradi svetega večera. Domačini na Tisju so jih prisrčno sprejeli

Franc Rozman Stane

in pogostili z božičnimi dobrotami. Nemškemu litijskemu županu in njegovim prijateljem se je zahotelo božične divjačinske pečenke in so se 24. decembra dopoldne podali v lov iz doline proti Tisju. Partizani so opazili nemške lovce, ker so se pa slednji umaknili nazaj v dolino, so mislili, da jih niso opazili. Toda lovci so opazili partizane, se prikrito umaknili in obvestili nemško vojaško poveljstvo v Litiji. Pozno popoldne so vojaki nemške okupacijske garnizije, pripadniki nemške redne vojske Wehrmachta starejših letnikov, s tovornjaki prišli vse do Pustovega mlina. Oprezno so se po dveh gozdnih stezah podali proti Tisju. Čeprav so Nemci partizane presenetili, so ti hitro zavzeli bojne položaje in zaustavili prodiranje Nemcev v vas. Na drugi strani so se iz Šmartnega pripeljali nemški policisti iz Trbovelj in Kamnika, ki so se s tovornjakov izkrcali na cesti iz Kostrevnice in se podali navkreber proti Tisju, da bi napadli partizane v hrbet. Poveljnik Stane in komisar sta bila v sosednji vasi na dogovoru z aktivistom OF, Francem Poglajnom Krajncem, domačinom iz Litije. Ko so padli prvi streli, sta oba pohitela k bataljonu. Ugotovila sta, da preboj čez Savo ni mogoč, preboj naravnost nazaj proti nemško – italijanski meji pa bi zahteval preveč žrtev, saj so tudi Italijani z vojaki iz Stične tesno zastražili mejo. Da bi Stane preprečil popolno obkolitev, je ukazal takojšen umik. Toda uporabil je preizkušeno partizansko taktiko in z zvitim zavi-

tim manevrom prelisičil nemške in italijanske vojščake. Manjšo skupino borcev je proti sovražniku zadržal kot zaščitnico. Prav boj in streli te skupine so Nemce zavedli, da se bojuje še ves bataljon na Tisju. Glavnina se je že pospešeno premikala navzdol proti Nemcem. Bila je noč in partizani so šli pod vrhom Selivca na nasprotni strani grebena. Močna kolona nemških policistov je nad vasjo Liberga šla mimo partizanske kolone komaj od 200 do 300 metrov proč. Stane je povedel bataljon v dolino proti Šmartnemu. Dober kilometer za nemško kolono pri Libergi je prestopil cesto iz Kostrevnice in po slabem kolovozu mimo Morskega in Višnjega Vrha zavil nazaj proti italijanskemu zasedbenemu območju ter neopaženo prestopil mejo. Še pred jutrom so bili partizani na varnem v izhodiščnen taborišču nad Srebotnicami. Nemci in Italijani so še nekaj dni po gozdovih okoli Tisja stikali za partizani, vendar brez uspeha.

V čem je bistvo Stanetove ukane na Tisju? V Litiji je bila takrat posadka približno 100 vojakov, proti partizanom so verjetno napotili nekaj nad polovico posadke. Prvi nemški vojaki so pozno popoldne neopaženo prišli do Tisja. Ko so padli prvi streli, bi se partizani lahko brez boja umaknili proti okupacijski meji, ki je bila oddaljena nekaj več kot dva kilometra. Italijani bi lahko bili še na poti iz Stične. Policisti iz Trbovelj in Kamnika so najbrž tudi že bili na poti. Da se partizani niso tako tudi umaknili, je k temu pripomoglo, da sta bila odsotna poveljnik in komisar in da je v boj na nemški strani dokaj neodločno stopila ne ravno številna skupina starejših vojakov. Ko sta se Stane in Tomaž vračala k bataljonu, sta verjetno opazila Nemce, ki so se vzpenjali proti Libergi, zato sta se odločila za takojšen umik. Stane je upravičeno sklepal, da nove nemške okrepitve iz Celja ali Kranja ne bodo prispele do jutra, hkrati pa poveljniki policistov, ki so prodirali navkreber proti Tisju, ne bodo ugotovili smeri umika bataljona, ko bodo streli potihnili. Zagotovo se ne bodo podali v negotovo smer, da bi jim sledili. Najmanj pa bi pričakovali, da bodo partizani nadaljevali pot v dolino Save. Tako je tudi bilo, saj so po prihodu na Tisje počakali jutro. Ukana s smerjo umika proti Šmarnemu je povsem uspela.

Zmaga v vojaškem pogledu ni bila velika, vendar je bila to zelo odmevna politična zmaga. Boj na Tisju je edinstven tudi kot prvi boj z redno nemško vojsko Wehrmachtom na tleh tisočletnega rajha. Prvi nemški vojščaki, ki so začeli spopad s partizani, so bili pripadniki nemške posadke v Litiji – sestavljali so jo vojaki starejših letnikov. Zagotovo je to bil njihov prvi spopad v deželi, ki je bila vključena v veliki nemški rajh, saj jim je Goebelsov propagandni stroj dopovedoval, da v rajhu ni nasprotnikov nacizma. Hitlerjeva soldateska si je podredila skoraj celotno Evropo, nad britanskim otokom so nemška letala vsak dan odmetavala na tone bomb, nemške podmornice so kraljevale v Atlantskem oceanu, nemška vojska je bila pred Moskvo. In še sveti večer in božične dobrote naj bi jim ublažili ločenost od družine in prijateljev doma! Tu na Tisju pa je skupina oboroženih zavednih Slovencev vdrla v nedotakljivi in nepremagljivi rajh in se spopadla prav s to silo!

PRIZNANJE

Priznanji Rudiju Pavšiču in Borutu Marjanu Sturmu

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je oktobra letos na posebni slovesnosti v Predsedniški palači vročil državni odlikovanji, red za zasluge, zamejskima Slovencema Rudiju Pavšiču za izjemne zasluge in dolgoletna prizadevanja pri uresničevanju pravic slovenske manjšine v Italiji ter za neprecenljiv prispevek k uveljavljanju medkulturnega dialoga, dr. Borutu Marjanu Sturmu za izjemne zasluge in dolgoletna prizadevanja pri uresničevanju pravic slovenske manjšine v Avstriji ter za neprecenljiv prispevek k uveljavljanju medkulturnega dialoga.

Odlikovanji sta prejela Rudi Pavšič (desno) in Marjan Borut Sturm (levo). Foto: STA

Rudi Pavšič, rojen 17. junija 1952 v Gorici, novinar, publicist, politik in dolgoletni predsednik Slovenske kulturno-gospodarske zveze (SKGZ), je gotovo ena osrednjih osebnosti slovenske narodne manjšine v Italiji v času od osamosvojitve Slovenije do danes. Kot zaveden primorski Slovenec iz zavedne družine, z globoko vtisnjenim spominom na težavno zgodovino dveh narodov ob meji, se je že v svojih prvih letih poklicnega novinarstva lotil najbolj zahtevne teme slovenstva v Italiji: preseganja tragične zgodovine in zasuka v prihodnost.

V mladih letih se je pridružil italijanskim socialistom (PSI). V 70. letih prejšnjega stoletja je prevzel pomembno politično odgovornost, vodenje slovenske skupine socialistične stranke na ravni dežele Furlanije - Julijske krajine. V času, ko so številni omahovali med čustvi do že propadle Jugoslavije in novorojene Slovenije, Rudi Pavšič ni dvomil; odločno je podprl osamosvojitev Slovenije. Leta 1997 je prevzel vodenje Slovenske kulturno-gospodarske zveze in na čelu te organizacije ostal do 9. marca 2019. Rudi Pavšič je tudi član novogoriške borčevske organizacije.

Borut Marjan Sturm, politik in zgodovinar, se je rodil leta 1951 v slovenski družini v bližini Celovca na avstrijskem Koroškem. Močno sta ga zaznamovala dvojezično okolje in travmatičen družinski spomin na deportacijo leta 1942 v nacistično taborišče ter na razlaščenost zaradi etnične pripadnosti. Iz tega izvirajo njegova močna pripadnost slovenstvu, njegov odpor proti krivicam ter prizadevanja za človekovo dostojanstvo.

Leta 1980 je Sturm doktoriral na Dunaju z disertacijo o notranjem razvoju slovenske Osvobodilne fronte. Potem je bil v letih od 1981 do 1983 znanstveni sodelavec, od 1983 do 1985 pa tudi tajnik Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu. Nato je dolga leta deloval kot predstavnik narodnostne skupnosti koroških Slovencev. Leta 1992 je postal tajnik in takoj nato še predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, ki jo je uspešno vodil do letos.

V čast odlikovancev sta slovesnost z glasbo obogatili mladi sestri umetnici, pianistka Brina Uršič in violončelistka Lora Kozlevčar, ki sta se predstavili s himno koroških Slovencev »Rož, Podjuna, Zila« Janka Mikule, Janka Olipa in Pavleta Kernjaka in s skladbo »Salut d'Amor« skladatelja Edwarda Elgarja. Dogodek so s pesmijo popestrili tudi učenci Osnovne šole Alberta Sirka iz Križa pri Trstu, prve šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji, poimenovane po Slovencu, ki so zapeli slovensko pesem »Tam je lepo«.

S. B.

Frančišek Bera – častni predsednik

Frančišek Bera se je kot kurir Franca Severja - Frante udeležil več pomembnih bitk, ki jih je slednji vodil (med njimi je najbolj znana bitka na Menini planini marca 1945), in zaključnih bojev na Poljani in Pliberškem polju maja leta 1945. Po zadnjih bojih na Koroškem je bil vključen v štab 3. jugoslovanske armade v Novem Sadu, kjer bil demobiliziran zaradi izgube očeta, saj je moral prevzeti skrb za kmetijo in druge člane svoje družine.

Januarja leta 1947 je bil poslan na priprave za gradnjo železniške proge Šamac–Sarajevo, kjer je ostal do junija tistega leta. Kot mladega strokovnjaka ga je Impol napotil v delovodsko šolo elektrotehniške stroke v Ljubljano. Leta 1963 se je ob delu vpisal na Višjo ekonomsko šolo v Mariboru in jo končal leta 1965. Leto pozneje je prevzel mesto direktorja tozda Montal iz skupine Impol. Bil je tudi vodja splošnega sektorja v podjetjih Mariborski tisk in Večer. Na tem mestu je ostal do konca decembra 1976, ko je prevzel vodenje Lesnine EMMI v Slovenski Bistrici.

Od leta 1993 je uspešno vodil Združenje borcev za vrednote NOB Slovenska Bistrica, v katero so vključene krajevne organizacije iz te občine in občinske organizacije Makole, Oplotnica in Poljčane. V času njegovega predsedovanja se je število članov povečalo s 300 na sedanjih 524 članov. Tako okrepljena in pomlajena borčevska organizacija uspešno ohranja tradicije in vrednote NOB. To dokazujejo množične udeležbe na spominskih komemoracijah in partizanskih proslavah na Osankarici, ob Šarhovem pohodu, na Poljani, v Dražgošah, na pokopališču v Gradcu in Železni Kapli ter na Peršmanovi domačiji na avstrijskem Koroškem. Frančišek Bera je tudi dejaven v organih glavnega odbora slovenske borčevske organizacije, v letu 2015 pa je bil tudi član delegacije ZZB NOB Slovenije ob 70. obletnici izkrcanja zavezniških sil v Normandiji v Franciji.

V minulem obdobju si je Frančišek Bera posebej prizadeval za obnovo in ohranitev partizanske bolnišnice Jesen na Pohorju, kjer je bila jeseni leta 2014 ob 70. obletnici zgraditve bolnišnice v sodelovanju z občino Slovenska Bistrica in Univerzitetnim kliničnim centrom Maribor slovesnost. Na njej je bila sprejeta zaveza, da bodo Univerzitetni klinični center Maribor, Medicinska fakulteta Maribor in občina Slovenska Bistrica poskrbeli za ohranitev tega zgodovinskega kraja.

Besedilo: Drago Mahorko in Ladislav Steinbacher, foto: Jelka Kropec

V SLIKI IN BESEDI

Ljubljana:

Delegacija Zveze koroških partizanov (ZKP), sestavljali so jo predsednik Milan Wutte, podpredsednik Danilo Prušnik in generalni sekretar Andrej Mohar, se je 10. decembra 2019, odzvala vabilu na delovno srečanje z Zvezo združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Korošce so sprejeli predsednik Zveze Marijan Križman, generalni sekretar Aljaž Verhovnik, predsednik mednarodne komisije Marjan Šiftar in član komisije Jože Kavčič.

Uvodoma so prisotni ugotovili, da organizaciji negujeta dobre odnose, zato je srečanje potekalo v delovno naravnanem vzdušju. Prisotni so se dogovorili glede sodelovanja pri proslavljanju 75. obletnice osvoboditve, s poudarkom na protestnih aktivnostih proti največjemu fašističnemu srečanju ustašev na Libuškem polju pri Pliberku.

Delegaciji sta si izmenjali tudi stališča glede resolucije Evropskega parlamenta o pomenu zgodovinskega spomina za prihodnost Evrope ter se dogovorili o sodelovanju na prihodnjih mednarodnih konferencah. ZZB NOB Slovenije je ZKP predstavila tudi osnutek antiresolucije, katero bodo organi ZZB dokončno sprejeli po novem letu.

Delegaciji sta se dogovorili tudi o predvajanju partizanskega filma Preboj v Avstriji in o sodelovanju pri čim večji distribuciji časopisa Svobodna beseda med koroškimi Slovenci.

A. V. foto: SB

Celje:

12. oktobra pred 130 leti se je v Celju rodila svetovna popotnica in pisateljica Alma Karlin. Dom na Svetini nad Štorami se je v preteklosti imenoval Almin dom. Velika večina to ime uporablja še danes.

Alma Karlin je pokopana na Svetini v občini Štore, eni najlepših vasi v Sloveniji. To željo ji je izpolnila njena prijateljica. Živeli sta skupaj v Pečovniku blizu Celja. Alma Karlin je umrla 14. januarja 1950. Člani veteranske, častniške in borčevske organizacije naše občine skupaj z županom ob dnevu spomina na mrtve in ob dnevu zmage nad fašizmom in nacizmom običajno prižgemo svečko tudi Almi Karlin, ki je bila nekaj časa povezana s partizanstvom med NOB.

Leta 1913 je bila Karlinova v Parizu zaročena s sinom kitajskega mandarina Hsi Sing Jung Lungom in skupaj sta obiskala njeno rojstno mesto Celje. Potem iz tega ni bilo nič. Pred dvema letoma sem se obrnil na kitajsko ambasado v Ljubljani. Njenim predstavnikom sem to zgodbo podrobno opisal in jih povabil v Štore, da skupaj obiščemo njen grob. Vse sem opremil tudi s slikovnim gradivom. Priznati moram, da so bili zelo navdušeni nad mojim predlogom in so obljubili sodelovanje in obisk, vendar jih do danes še ni bilo v Štore. Ne glede na to se bomo mi Almi Karlin na njenem grobu vedno poklonili, saj nam je pustila neizbrisni spomin.

Srečko Križanec

Ljubljana:

V Parku Mihe Potočnika na Žalah v Ljubljani so 26. septembra odkrili spomenik dr. Mihi Potočniku, starosti slovenskega planinstva, ki je bil med letoma 1952 in 1965 na čelu Gorske reševalne službe in med letoma 1965 in 1979 Planinske zveze Slovenije. Tam je svoje delovanje zaznamoval z odločilnimi koraki v alpinizmu, naravovarstvu, planinski infrastrukturi in kulturi. Skupaj z Jožo Čopom in Stankom Tominškom je bil v obdobju med obema vojnama med najaktivnejšimi plezalci v slovenskih stenah, predvsem v Triglavskem pogorju. Poleg tega je bil eden najaktivnejših pobudnikov ustanovitve Triglavskega narodnega parka. Igral je v filmih V kraljestvu Zlatoroga in Triglavske strmine ter bil eden najzvestejših sodelavcev Planinskega vestnika.

Drugo svetovno vojno je prebil v zaporih, internaciji in NOB. Po osvoboditvi je bil najprej imenovan za direktorja jeseniške Železarne, jeseni 1947 pa je postal ljudski poslanec za Zgornjesavsko dolino in pomočnik ministra za komunalne zadeve LRS (od leta 1947 do 1953). Zatem je bil leto dni pomočnik sekretarja za zakonodajo, devet let tajnik Ljudske skupščine Slovenije, od leta 1963 do upokojitve pa je bil sodnik Ustavnega sodišča Slovenije.

F. E.

Sostro:

V okviru Četrtne skupnosti Sostro smo konec septembra pripravili tradicionalno, 21. prireditev Praznik jeseni, ki jo v prostorih Osnovne šole Sostro vsako leto organizira Sadjarsko-vrtnarsko društvo Janez Evangelist Krek. Prireditev je namenjena predstavitvi kmetijske in obrtne dejavnosti krajanov in promociji delovanja civilne družbe. Lani je naša KO ZB Zadvor - Sostro sodelovala s slikovnimi panoji, letos pa smo povabili k udeležbi še KO ZB Janče in postavili stojnico, ki smo jo okrasili z našimi simboli, predstavitvenim programom in razstavo »Tako smo živeli nekoč«.

Na slovesnosti ob odprtju so nastopili otroci iz vrtca Pedenjped,enota Učenjak, učenci Osnovne šole Sostro in harmonikarica Neja Štrubelj.

Pozdravne govore so imeli predsednik Sadjarskega društva J. E. Krek Marjan Bitenc, predsednik ČS Sostro Igor Koprivnikar, predsednik Sadjarske zveze Slovenije Jani Gačnik in ravnateljica OŠ Sostro Mojca Pajnič. Odprtja se je udeležila predsednica ZZB Moste - Polje Branka Kastelic.

Na stojnici smo obiskovalcem ponudili pekovske izdelke svojih članic (kekse rdeče zvezde), suho sadje, domači cviček, malinovec in pingo sok (vse donacija članov). Več naših članov je na razstavnem prostoru ves čas seznanjalo obiskovalce z dejavnostmi Zveze borcev, delili smo časopis Svobodna beseda, brošure, značke, razglednice. Stojnico je zelo popestrila naša članica Ana Strojinc v slovenski narodni noši.

Obiskali so nas vsi razredi Osnovne šole Sostro pod vodstvom učiteljic, ki so sodelovale pri poudarjanju vloge in pomena NOB za današnjo državo. Učenci so pokazali presenetljivo veliko zanimanje za dogodke v preteklosti. Poslušali so naše razlage, se prijetno odzivali in spraševali o podrobnostih.

Besedilo: Kocjančič Mija Marija, foto: Franc Tomažin

Slovenska Bistrica:

Konec novembra so zasedali delegati Združenja borcev za vrednote NOB Slovenska Bistrica na volilno-programski skupščini. Po izvolitvi organov skupščine in sprejemu ugotovitvenega sklepa o sestavi skupščine združenja je član Janez Janko Potočnik prebral dve svoji pesmi, Odo junakom in Skozi čas.

V nadaljevanju je predsednik združenja Frančišek Bera je podal poročilo o delu za obdobje 2015–2019, Miroslav Kolenko, tajnik združenja, pa je predstavil programska izhodišča o delovanju združenja za obdobje 2019–2023. Po razpravi so prisotni sprejeli sklep, da se tovarišu Frančišku Beri, ki je več kot 27 let vodil združenje, podeli naziv častni predsednik za izjemen prispevek pri vodenju, krepitvi in delovanju Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenska Bistrica in za njegova prizadevanja za sodelovanje z Zvezo koroških partizanov.

Za novega predsednika je bil izvoljen Borut Kruder iz Slovenske Bistrice, za podpredsednici pa Jelka Kropec iz Poljčan in Maja Valenčak iz Oplotnice, tajnik je ostal Miroslav Kolenko iz Zgornje Polskave. Izvoljena sta bila še 15-članski izvršilni odbor združenja in tričlanski nadzorni odbor. Skupščino so med drugim pozdravili mag. Blaž Kavčič, podpredsednik ZZB NOB Slovenije, ter predstavniki veteranskih in domoljubnih organizacij.

D. Mahorko in L. Steinbacher

Nova Gorica:

V organizaciji Mestne koordinacije borcev za vrednote NOB Nova Gorica je bilo 29. novembra 2019 v restavraciji Presta v Novi Gorici tradicionalno srečanje naših članov jubilantov, ki so letos dopolnili okrogla leta starosti, in vseh starejših od 80 let. Srečanja se je udeležilo 81 članov, častni gost in slavnostni govornik pa je bil dr. Oto Luthar, zgodovinar in direktor ZRC SAZU.

V svojem govoru je obravnaval temo skrunitve spomenikov NOB pri nas in v sosednjih državah. Povedal je, da gre pri teh skrunitvah za premišljena dejanja, povezana tudi z drugimi poskusi zanikanja prave vloge NOB. Cilj vseh teh dejavnosti je spremeniti zgodovinska dejstva in rehabilitirati medvojno kolaboracijo. Podobno se dogaja tudi v sosednih državah, a so cilji v teh državah različni.

V kulturnem programu je nastopila pevska skupina iz krajevne organizacije ZB Šempeter pri Gorici, ob koncu srečanja pa je harmonikarica Iris Saksida navdušila z izvajanjem partizanskih pesmi. S petjem so se ji spontano pridružili vsi prisotni.

Miloš Lozič

Ljubljana:

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor, predsednik Državnega zbora Republike Slovenije mag. Dejan Židan in predsednik Vlade Republike Slovenije Marjan Šarec so 3. decembra gostili tradicionalni sprejem za predstavnike invalidskih organizacij ob mednarodnem dnevu invalidov. Zbrane je nagovoril predsednik Borut Pahor.

»Preteklost nam pogosto ne more in ne sme biti v ponos. Na napake in številne težave so namreč nenehno opozarjali številni posamezniki, zlasti društva in združenja invalidov. S težavo in počasi je država doumela, da je njen pravi obraz tisti, ki ga kaže do posebej ranljivih skupin ljudi. Na prvo mesto bi kot predsednik republike postavil dostojanstvo. Zasluži si ga vsak brez izjeme, le da krivice in nespoštovanje nekateri, ki so že tako prikrajšani,

občutijo še mnogo bolj kot drugi. »Nevidnost« še posebno boli vse ljudi s posebnimi potrebami. Predolgo skriti za domačimi štiri stenami ali zidovi posebnih institucij so na srečo vse bolj vidni. Uspelo vam je stopiti na plan, pokazati sposobnosti, ki jih imate, in po nekaterih celo presegate povsem zdrave ljudi,« je med drugim dejal Pahor in dodal, da je treba preseči stigmatiziranje vseh oblik invalidnosti, še zlasti duševnih težav in bolezni, ki pestijo mnoge. Do njih je včasih le korak, ki nam ga kdaj celo »pomagajo« storiti drugi.

Po besedah Pahorja je pohvalno, da se v Sloveniji veča število invalidom prijaznih mest in občin. Drugačnih sploh ne bi smelo biti. Prenizke invalidnine so rakava rana preteklosti, poznajo se še danes. Z njimi nikakor ni mogoče preživeti in nedostojanstveno je, če mora invalid ob vseh drugih težavah po pomoč k humanitarnim organizacijam. Opozoriti je treba tudi na nedopustno stanje v posebnih socialnovarstvenih zavodih, kamor so po sodnih odločitvah nameščeni ljudje z duševno motnjo, tam pa jih pričakajo nesprejemljive razmere.

Vir: Urad predsednika Republike, foto: Bor Slana/STA

VABILA

Dražgoška bitka

Slovesnost ob 78. obletnici dražgoške bitke bo **v nedeljo, 12. januarja 2020**, ob 12. uri. Organiziramo avtobusni prevoz iz Ljubljane. Odhod avtobusa izpred Hale Tivoli bo ob 9.30. Prijave sprejemamo na telefonsko številko: 01/ 432-52-41.

ZZB NOB Ljubljana

Mednarodni dan spomina na holokavst

Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja pri ZZB NOB Slovenije vabi na tradicionalno spominsko slovesnost ob mednarodnem dnevu spomina na holokavst. Prireditev bo **19. januarja 2020** v Centru urbane kulture Kino Šiška, **ob 11. uri**.

Spominska slovesnost na Rudniku

4. januarja 2020 ob 10. uri se bomo pri spomeniku v Rudniku poklonili padlemu vodstvu Okrožnega komiteja KPS Kamnik in drugim žrtvam vasi Rudnik. Spominsko slovesnost bo pripravilo Združenje borcev za vrednote NOB Kamnik, Krajevna organizacija NOB Duplica - Volčji Potok.

OKROGLA MIZA – Obnova domovine od leta 1946 do 1990

Za brigadirje ni nič nemogoče

Osnovna organizacija borcev za vrednote NOB Ribnica na Pohorju je 14. septembra slavnostno zaznamovala 20. februarja 2014 ustanovljeno Medobčinsko društvo brigadirjev Radlje ob Dravi in 50 let aktivne zgodovine mladinskih delovnih brigad ter njihovega neponovljivega in izjemnega dela. Prireditev je potekala v večnamenski dvorani Osnovne šole Ribnica na Pohorju pod pokroviteljstvom občine.

Odziv povabljenih in brigadirjev je bil zelo velik. Pridružili so se nam tudi predsednik Zveze brigadirjev Slovenije Koloman Lainšček, predsednik Medobčinskega društva brigadirjev Radlje ob Dravi Nenad Lauko, takratni predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Tit Turnšek, župan občine Ribnica na Pohorju Srečko Geč, župan občine Radlje ob Dravi mag. Alan Bukovnik, predsednik ZB za vrednote NOB Radlje ob Dravi Matjaž Tomažič in številni drugi. S svojo prisotnostjo so nas počastili tudi člani Društva oldtimerjev iz Radelj ob Dravi in s svojimi številnimi zanimivimi starodobnimi vozili polepšali našo prireditev.

Uvod v pogovor je bil bogat kulturni program. V njem so sodelovali deklamatorke Osnovne šole Ribnica na Pohorju Maja Dobaj, Maja Klemenc in Jona Novak, MPZ Stane Sever Ribnica na Pohorju z zborovodkinjo Barbaro Mrak in absolutni svetovni prvak v igranju na diatonično harmoniko, naš domačin Anže Krevh.

Posebej smo poudarili naloge ZZB NOV Slovenije, ki je bila ustanovljena 4. julija 1948 in je bila vključena v jugoslovansko borčevsko organizacijo. Tudi v Ribnici na Pohorju so že jeseni leta 1948 ustanovili ZB, do leta 1956 je imela že 350 članov in je dosledno skrbela za izvajanje svojih nalog.

Največji uspeh je ZB dosegla pri obnovi domovine, saj je že 1. aprila 1946 organizirala prvo brigadirsko delovno akcijo Brčko–Banovići, na njej so v sedmih mesecih zgradili 94 kilometrov proge, ter delovno akcijo Šamac–Sarajevo, ko so v osmih mesecih zgradili 88 kilometrov dvojnega tira, sedem predorov, 34 mostov, 36 podvozov in dva nadvoza.

Tudi v Sloveniji je bila že leta 1946 največja mladinska delovna akcija pri regulaciji reke Pesnice – z nadčloveškimi napori so brigadirji dokazali, da zanje ni nič nemogoče. Na akciji je sodelovalo več kot 1500 brigadirk in brigadirjev. Pesniška dolina se je spremenila v rodovitno polje, kar je omogočilo razvoj območja. Pri premagovanju naporov in nepredvidenih številnih težavah so jih združevali tovarištvo, medsebojna solidarnost, poštenost, začetek novega in jasno začrtani cilji. Vsa dela so opravili ročno s krampi, lopatami, motikami in težkimi lesenimi samokolnicami. Ves ta vzor so jasno podedovali od svojih prednikov iz osvobodilnega boja in zgodovina se je prenesla na mlade rodove.

S ponosom ugotavljamo, da so se mladinskih delovnih akcij že v letih 1946 in 1947 ter vse do leta 1990 udeležili številni krajani sedanje občine Ribnica na Pohorju. Na okrogli mizi, ki jo je vodil mag. Alan Bukovnik, je ena najstarejših še živečih brigadirk v Sloveniji, Julijana Berdnik, rojena leta 1924, zdaj doma v Ožbaltu v občini Podvelka, doživeto pripovedovala o delu na akciji Šamac–Sarajevo od 25. avgusta do 20. novembra 1946. Kot devetnajstletna delavka v tovarni opeke v Ločah se je prostovoljno javila in se priključila Sedmi celjski brigadi. Bilo jih je čez 300 brigadirjev in namestili so jih v barake, ločeno dekleta in fante. Delo je bilo težko, orodje pa krampi, lopate, železne grablje, težke lesene samokolnice, ki so večkrat klonile pod težo kamenja. Rokavic ali delovnih oblek, kot jih poznamo danes, niso imeli. V novembru, ko je že pritisnil mraz, so dobili nemške uniforme, da niso zmrzovali. Utrujeni, težkih nog in žuljavih rok so šli k počitku, in če je ponoči pripeljal tovorni vlak, ki ga je bilo treba razložiti, je bila vedno med prvimi. Ponosno je povedala, da je velikokrat dobila ustno pohvalo in za nagrado je lahko dvigovala zastavo. »Ob delu me je spremljala močna želja, da hočem pomagati pri obnovi domovine in s svojimi žulji prispevati za boljšo prihodnost prihodnjih generacij. Dobila sem pohvale, značko in priznanje za udarnika. Bila sem ponosna, da sem bila v tej brigadi, ki si je zaslužila naziv Sedma udarna celjska brigada. Če bi bila mlada, bi to z velikim veseljem ponovila, saj sem pridobila delovne navade, navezala prava prijateljstva in postala bogatejša za veliko izkušnjo. Seveda bi to priporočala tudi današnji mladini.« O svojih izkušnjah in spominih so pripovedovali tudi drugi nekdanji brigadirji.

Okroglo mizo smo končali z besedami častnega predsednika ZZB za vrednote NOB Slovenije, Janeza Stanovnika: »Največja vrednota je resnica. Ta pa zahteva pogum, da se ta resnica tudi pove. Danes ni orožje več puška, ampak beseda in naloga ZB je, da širi to besedo resnice o najveličastnejšem obdobju naše zgodovine. Naša dolžnost je nasprotovati početju, ki tako na simbolni ravni kot tudi v vsakdanjem življenju potvarja zgodovino, riše nove meje, ponižuje ljudi, posega v osebno čast in dostojanstvo ter izvaja diskriminacijo.«

S pesmijo Počiva jezero v tihoti so naši zvesti pevci MPZ Stane Sever iz Ribnice na Pohorju zaokrožili našo prireditev.

Maksimiljana Ladinek, predsednica OO borcev za vrednote NOB Ribnica na Pohorju

SPOROČILA

Priznanja članom Zveze borcev

Na prvi seji v mandatnem obdobju 2019-2023, ki je bila 22. novembra 2019, je Odbor za priznanja, ki mu predseduje Jože Oberstar, član predsedstva in predsednik ZB Kočevje, poleg predlogov za zlata in srebrna priznanja ter priznanja praporščakom potrdil tudi kvote priznanj po regijah za leto 2020 in sprejel program dela.

Prihodnje leto, ko bomo proslavili tudi 75. obletnico osvoboditve, bodo priznanja prejeli: Ludvik Hvala – Nova Gorica (zlata plaketa za življenjsko delo), Anita Berra – Postojna, Osnovna šola Podgora Kuteževo – Ilirska Bistrica, Ivica Pretnar (posthumno) – Jesenice, Moški pevski zbor Društva upokojencev Dravograd – Dravograd, dr. Jožica Jožef Beg – Novo mesto, Dominik Širok – Nova Gorica, Istvan Frančeškin – Nova Gorica, Franko Pavlin – Nova Gorica, Franc Štibernik – Grosuplje, Andreja Oražem – Ribnica in Stane Oražem – Ribnica (vsi zlate plakete).

Srebrne plakete bodo prejeli: Franc Bratkovič – Cerkvenjak, Drago Plevnik – Šentjur, Milena Mencigar – Gornja Radgona, Milena Vozelj – Zagorje ob Savi, Iztok Ule – Zagorje ob Savi, Daniela Kovač – Hrastnik, Rudolf Bogataj – Novo mesto, Tomaž Povšič (posthumno) – Trebnje, Planinsko društvo Javornik Črni Vrh – Idrija - Cerkno, Terezija Lavbič – Šentjur, Klelija Dolenc – Nova Gorica, Elo Rijavec – Nova Gorica, Osnovna šola Kanal – Nova Gorica, Franci Zajc – Ribnica in Peter Palčič – Borovnica.

Priznanja praporščakom bodo dobili: Stojan Matelič, Rado Zupanič, Rudolf Druzovič, Alojz Černe, Jože Mlakar, Bojan Čurič, Jože Bračun, Anton Bruderman, Franc Žrbič in Anton Umek.

Jože Oberstar, predsednik odbora

DOGODKI

Maša za padle partizane

V cerkvici sv. Jerneja v Ljubljani je pater Bogdan Knavs 19. novembra daroval tradicionalno sveto mašo za padle partizane, vse žrtve prve in druge svetovne vojne ter žrtve osamosvojitvene vojne. Maše sta se udeležila tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman in generalni sekretar ZZB NOB Slovenije Aljaž Verhovnik. V uvodnih besedah se je Bogdan Knavs posebej spomnil spoštovanega častnega predsednika Zveze borcev, tovariša Janeza Stanovnika, in partizanskega komandanta, tovariša Franca Severja - Frante, ki sta bila v preteklosti večkrat pri sveti maši, tokrat pa ju zaradi bolezni žal ni bilo.

»V lanskem nagovoru smo razmišljali ob sv. Martinu, rimskem častniku in dobrotniku iz 4. stoletja. Bil je nadvse časten vojak in mož s čutečim srcem. Kot častniku mu je pripadal suženj, s katerim pa je ne le lepo ravnal, ampak ga je imel za prijatelja in tovariša. Že takrat je naznanjal družbo, v kateri želimo biti med seboj bratje in sestre. Posebej pa nas je navdušil dogodek, ko je v zimskem večeru srečal prezeblega reveža, si z mečem razpolovil svoj častniški plašč in ogrnil reveža. Tako nam je dal čudoviti zgled vživljanja v drugega, biti z njim solidaren in sočuten,« je med drugim v pridigi dejal pater Bogdan in dodal: »Lep odnos do narave so imeli tudi naši borci po gozdovih. Niso jih uničevali, ampak so bili zanje hvaležni, saj so jih gozdovi varovali in skrivali. Brez gozdov slovenski narodnoosvobodilni boj ne bi preživel.«

V pridigi je pater Bogdan še povedal: »Naš slovenski pisatelj Ivan Cankar je v svojem delu Kurent dejal, da je Bogu, ko je ustvarjal svet, 'nazadnje ostalo polno prgišče lepote; razsul ga je na vse štiri strani, od Štajerskih goric do strme tržaške obale ter od Triglava do Gorjancev, in rekel: 'Veseli ljudje bodo živeli tod, pesem bo njih jezik in njih pesem bo vriskanje!' Kakor je rekel, tako se je zgodilo. Božja setev je pognala kal in je rodila – vzrasla so nebesa pod Triglavom. Oko, ki jih ugleda, obstrmi pred tem čudom božjim, srce vztrepeče od same sladkosti; zakaj gore in poljane oznanjajo, da je Bog ustvaril paradiž za domovino veselemu rodu, blagoslovljenim pred vsemi drugimi.'

Toda če so naši partizanski borci zaslutili tisto, kar je pisal naš pisatelj Ivan Cankar, da je lepota naše domovine izraz najvišje dobrote Boga stvarnika in so iz hvaležnosti zanjo bili pripravljeni celo umreti, ostaja za nas vprašanje: kaj smo pa mi pripravljeni storiti, da bi to lepoto ohranili?

Pomembno je, da se ne odrečemo spominu na junaški boj naših partizanov. Spomin nanje pa naj pomaga, da se bomo tudi mi bojevali za iste vrednote, ki jih lahko prav tako tudi danes izgubimo: med temi vrednotami sta poleg življenja vseh Slovenk in Slovencev ter vseh, ki živijo z nami, tudi vrednota našega izjemno pojočega jezika in lepota narave naše čudovite domovine.«

S. B.

SPOROČILA – Izjava ob zaprtju knjižnice Inštituta za novejšo zgodovino

Knjižnico gradili slovenski partizani

Z veliko zaskrbljenostjo smo iz medijev izvedeli za novico, da je 1. decembra 2019 knjižnica Inštituta za novejšo zgodovino (INZ) »zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in selitve na novo lokacijo zaprla svoja vrata za zunanje uporabnike in ne bo več izposojala knjig, revij in drugega gradiva« (Biblioblog, 2. December 2019). Ne moremo se vtikati v odločitve vlade iz leta 2015, da iz prostorov Kazine v središču mesta Ljubljana (Kongresni trg 1) izseli Inštitut za novejšo zgodovino in Arhiv RS. Zaskrbljeni pa smo, da sta zelo bogata knjižnica delavskega gibanja, partizanstva in narodnoosvobodilnega boja ter pomembna zgodovinska in kulturna dediščina, ki je bila v njej shranjena, zdaj razdeljeni na več enot na različnih koncih Ljubljane ter po novem nedostopni javnosti. 52.000 enot izjemno dragocenega bibliografskega gradiva, v katerih so dokazi o politični, kulturni, gospodarski in socialni zgodovini Slovencev, je poslej namenjenih le še raziskovalnemu delu zaposlenih na INZ. Glede na to, da gre za specialno knjižnico, je to sicer mogoče, toda v njej je shranjeno javno zgodovinsko bogastvo te države.

Opozarjamo na dejstvo, da so knjižnico in Inštitut na začetku njune poti gradili slovenski partizani in prvoborci (Dušan Bravničar, Bogdan Osolnik, Tone Ferenc) in da so bile zbirke arhivskih gradiv na Kongresnem trgu 1 pomembno dokazilo o slovenski zgodovini, tudi o njenih bolj mračnih časih (stavba Kazine je služila kot glavno poveljstvo italijanske vojske Ljubljanske pokrajine ter pozneje tudi kot poveljstvo nemških okupacijskih sil in v njej je ostal nemški arhiv z izvirnimi dokumenti).

Iz sanacijskih načrtov INZ smo razbrali, da je zaprtje knjižnice za javnost posledica slabega finančnega položaja, med drugim zaradi znižanja ustanoviteljskih obveznosti Vlade RS do INZ. V letu 2019, ko bi bilo treba proslaviti 60. obletnico ustanovitve INZ (vlada Ljudske Republike Slovenije je ustanovila predhodni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja leta 1959) in ko je bilo ob sprejemanju proračunov za 2020/2021 veliko besed o povečanih sredstvih za znanost in raziskovalno dejavnost, smo presenečeni nad dejstvom, da za sodobno ureditev knjižnice in inštituta zgodovinskega pomena ni bilo (dovolj) sredstev.

V ZZB za vrednote NOB smo ob tem dogajanju prizadeti zato, ker je odprta znanost podlaga za ustrezno znanstveno vrednotenje zgodovine, tudi NOB, in ker vsakršno zapiranje ključnih virov te zgodovine ustvarja razmere za manipulacije in sprevračanja dejstev, ki jih zaradi zaprtih dostopov do virov ni več mogoče hitro in ustrezno ovreči.

Zavzemamo se za zagotovitev ustreznega finančnega položaja Inštituta za novejšo zgodovino ter posebno knjižnice INZ in za javno dostopnost gradiva neprecenljive vrednosti, ki je v njeni hrambi. Zato pozivamo Vlado RS, da problematiko ustrezno in dolgoročno uredi v prid uporabnikov, znanstvenikov, raziskovalcev in mladih, ki morajo poznati svojo zgodovino.

Predsedstvo ZZB NOB Slovenije
Marijan Križman, predsednik

FILATELIJA – Miroslav Oražem (1900–1975)

Avtor prvih slovenskih znamk za slovensko Primorje

Miroslav Oražem je bil Plečnikov učenec, slikar, grafik, kipar in arhitekt. Diplomiral je leta 1927 na arhitekturnem oddelku TF v Ljubljani. V letih od 1934 do 1950 je poučeval na Tehniški srednji šoli v Ljubljani. Pritegovale so ga avantgardistične umetnostne smeri, sprva konstruktivizem in kubizem. Javnosti se je prvič predstavil 1924 na razstavi Kluba mladih v Ljubljani s kipom Torzo. (Iz Enciklopedije Slovenije, 1994)

Miroslav Oražem je poznan tudi kot oblikovalec in ilustrator knjige Ivana Tavčarja in poezij Franceta Prešerna, Dragotina Ketteja, Milene Mohorič, Simona Jenka, Josipa Murna - Aleksandrova, Simona Gregorčiča ter ex librisa Romana Tominca in tudi kot slikar osnutkov prvih slovenskih znamk za slovensko Primorje.

Pravi filatelistični razcvet sta slovensko Primorje in Istra doživela, ko smo 15. avgusta 1945 na štirih znamkah prvič prebrali slovensko besedo. Na primorske pošte so prišle znamke z motivi krajev in običajev ter z dvojezičnim napisom Istra/Slovensko Primorje – Istria/Littorale Sloveno. To so bili primorski »verigarji«.

Znamke so natisnili v tiskarni Ljudska pravica v Ljubljani. Osnutke zanje je pripravil prav Miroslav Oražem. Naslednje izdaje so tiskali v spremenjenih barvah, zobčanju in vrednostih še v Zagrebu in Beogradu. Pozneje so se za celotno ozemlje cone B Julijske krajine uporabljale jugoslovanske znamke s pretiskom v treh vrstah »Vojna uprava Jugoslovenske armije«. Do 15. septembra 1947 je bilo v uporabi 108 pomožnih, rednih in portovnih znamk. Vse vrednosti so bile v (jugo)lirah.

Tipkopis je Oražem večkrat popravil in dopolnil z imeni znamk, nakladami in velikostmi. Osnovni predlog je zajemal 10 znamk, njegov popravek z dvema dodanima in eno črtano pa 11. Znamke so bile predvidene za izdajo. Kot vemo, pa so se dogodki odvijali drugače. Izpadla je znamka »zmaga« za 50 lir. Prav tako tudi ni bilo predvidene priključitve Trsta, zato ni bilo znamke za 1 liro Sv. Just (Trst). Danes jo poznamo le kot »neizdano« v rjavi in rdeči barvi, rezano in/ali zobčano. Pismo Poštne direkcije je bilo namreč poslano, preden se je morala jugoslovanska vojska umakniti za Morganovo črto, to je 12. junija 1945.

Sv. Just, Trst, neizdana znamka za 1 liro

Končna realizacija serije znamk za slovensko Primorje in Istro

Seštevek popravljenih naklad skupaj ni več 5 milijonov kosov, ampak manj. Očitno je avtor Oražem menil, da je načrtovanih znamk preveč. Če pogledamo naklade v katalogu, vidimo, da se te precej razlikujejo od načrtovanih. Vedimo, da se je precejšnje število znamk uporabilo za pretiske (0,50 lire na znamki za 20 lir in 2 liri na znamki za 30 lir) ter za porto znamke (1 na 0,25 lire; 4 na 0,50 lire; 8 na 0,50 lire; 1 na 0,50 lire in 20 na 0,50 lire). Prve štiri znamke so izšle že 15. avgusta 1945 (0,25/grozd; 0,50/osel, pred pristaniščem na Reki, 2/Devin; 10 lir/orači na polju v Cepiću), naslednje 13. decembra 1945 (1 lira/zidarji – rekonstrukcija domovine; 5 lir/rojstna hiša Vladimirja Gortana v Beramu; 20 lir/ morje – jata tunov) in zadnje 24. decembra 1945 (1,50 lire/oljčna vejica; 4 lire/barka, pristanišče in arena v Pulju; 30 lir/Solkanski most). Vidimo, da se začetni spisek desetih znamk nekoliko razlikuje od dejanske prve izdaje.

Zanimiva je tudi zgodba o dveh t-jih: na vseh izdanih znamkah je beseda »littorale« zapisana z dvema t-jema. Očitno so napako popravili šele pri neizdani znamki Sv. Just – Trst za 1 liro, kjer je pravilno zapisano »litorale«. Baje se je v poli znamk slikar tudi podpisal: O in v notranjosti mali M!

Zapuščina Oražma obsega risarsko mapo z množico skic znamk in nekaj njihovimi osnutki, predvsem tistimi, ki niso bile ali realizirane ali niso prišle v poštno uporabo (Sv. Just, Trst/1 lira; zmaga/50 lir). Skice znamk je avtor ustvarjal tako za slovensko Primorje in Istro kot tudi za Jugoslavijo! Zanimiva je znamka za 5 lir (fotografski posnetek), kjer se je prvotni napis pod sliko glasil: R. kuća V. Gortana … Vermo! Tekst danes na znamkah se glasi: Rodna kuća V. Gortana ….Beram. To pomeni, da so se osnutki za znamke spreminjali. Ker je v zapuščini tudi precej skic številk, sklepamo, da so nominalne vrednosti »sproti« prilagajali.

V zapuščini so tudi skice jadrnice v krogu. To sliko pa najdemo na bankovcih, ki jih je izdala Gospodarska banka za Istro, Reko in Slovensko Primorje leta 1945 v (jugo)lirah: 1 lira/partizanka, 5 lir/barka z enim jadrom, 10 lir/barka z enim jadrom, 20 lir/barka z dvema jadroma, 50 lir/barka z enim jadrom, 100 lir/ barka z dvema jadroma, 500 lir/barka z enim jadrom in 1000lir/ orač, jadrnica.

dr. Veselko Guštin

(Viri: osebni arhiv Miroslava Oražma; »Tergeste«, catalogo speciale, A. Bornstein, Trst, 1. izdaja 1949-50; Slovenika, Velikanje, 2015).

DOGODKI – Peto žarišče projekta Vranov letalcev

Spomin na reševanje zavezniških vojakov

S projektom Vranov let ohranjamo spomin na reševanje zavezniških vojakov na Slovenskem v času narodnoosvobodilnega boja. Predvsem je to čas med septembrom 1943, ko je kapitulirala fašistična Italija, in koncem druge svetovne vojne maja leta 1945.

Po kapitulaciji Italije so italijanski poveljniki zapustili nekatera taborišča vojnih ujetnikov. Tako so ujetniki dobili priložnost za pobeg. Številni iz taborišč v Julijski krajini so se napotili proti vzhodu, da bi preko Slovenije našli pot v svobodo. Če so imeli srečo, da so prišli do pravih ljudi, so jih ti povezali s slovenskimi partizani. Nekateri so ostali med beneškimi partizani, se z njimi borili in tudi padli. Največja znana skupina, okoli sto ubežnih vojnih ujetnikov, je ob pomoči župnika Antona Cuffole, Čedermaca iz Laz, vasice med Kobaridom in Čedadom, pred hitro napredujočimi Nemci še pravočasno pobegnila skozi osvobojeni Kobarid in prispela do partizanske enote na Mokrcu. 79 jih je od tam France Miklavčič uspešno vodil čez Dolenjsko v Belo krajino, skozi Črmošnjice in dalje v Otočac na Hrvaškem.

Ko so zavezniki s svojimi enotami prodrli daleč na severozahod Italije in ustanovili letalska oporišča za bojna letala, so se začeli poleti bombnikov čez Slovenijo nad nemški rajh. Nešteto so jih Nemci zrušili ali poškodovali. Tisti, ki so imeli srečo, so se obrnili in skušali doseči slovensko ozemlje po navodilih svojega poveljstva. Edina možnost za rešitev je bil pristanek oz. doskok med slovenske partizane in lojalno prebivalstvo. Ko se je to dogajalo, ko so se posadke s padali spuščale v neznano, so pogosto na tleh tekmovali sovražne enote (Nemci, domobranci, četniki) ter partizani in sodelujoče prebivalstvo, kdo bo hitreje prispel do padalcev. Kot je dokazal zgodovinar Matija Žganjar, smo na Slovenskem rešili 806 zavezniških letalcev. Žganjar navaja tudi zanesljivo število rešenih zavezniških vojnih ujetnikov, to je 435, domneva pa, da jih je bilo vsaj enkrat več.

Edinstvena reševalna akcija v drugi svetovni vojni v Evropi pa je potekala v času od 31. avgusta do 10. septembra 1944. Britanski vojni ujetniki iz mariborskega taborišča vojnih ujetnikov so avgusta leta 1944 popravljali železniško progo na odseku ŽP Ožbalt. Zelo verjetno gre za najštevilnejšo osvobojeno skupino v Evropi. Borci Šercerjeve brigade so takrat osvobodili 107 britanskih vojnih ujetnikov, od tega 97 Britancev, pretežno Angležev, Avstralcev in Novozelandcev in deset Francozov. Med temi jih je bilo 19, ki so jih osvobodili na pohorskih kmetijah.

Vodili so jih do Slivne na območje GEOSS-a, kjer so jih predali borcem Kamniško-zasavskega odreda. Ti so ob velikem sodelovanju s kmeti organizirali prečenje regionalne ceste, reke Save in železniške proge na območju partizanskega koridorja v Zgornjem Hotiču. Partizanski kurirji pa so jih vodili dalje po Dolenjskem v Belo krajino, v Semič, kamor so prispeli 10. septembra. Evakuirali so jih na prvi dan obratovanja partizanskega letališča Otok, 17. septembra, ko so odleteli v zavezniško oporišče v Bariju v Italiji.

Ta zgodba je vir projekta Vranov let. Temeljna je »Mednarodna spominska pot zavezništva Vranov let«. Ob njej so kraji, kjer izvajamo spominske prireditve v spomin na partizanske borce in prebivalce, ki so reševali zavezniške vojake. Prireditve smo izvajali v Ožbaltu, Gornjem Gradu, na GEOSS-u in v Otoku zaporedoma od konca avgusta do konca septembra: od leta 2008 v Ožbaltu in na GEOSS-u, od 2011 v Otoku, od 2014 v Gornjem Gradu. Do decembra leta 2015 smo delovali v okviru ZZB kot Odbor Vranov let. Tedaj smo ustanovili Društvo za ohranjaje spomina na reševanje zavezniških vojakov v času NOB – Vranov let v svobodo, na kratko Društvo Vranov let. Pot smo začeli markirati leta 2016, tako da nam preostane še slaba četrtina.

Lani septembra se je zgodilo nadvse uspešno srečanje z Antonom Stropnikom na njegovi domačiji Rdečnik. Anton se je pridružil izvedbi našega projekta. Skupaj z ženo sta prevzela in tudi izvedla markacijo okrog 20 km poti, od odcepa na regionalni cesti v Straže do Sv. Daniela. Letos poleti pa je Anton Stropnik z veseljem sprejel še pobudo za postavitev informacijske table na omenjenem odcepu v Straže. Polno podporo je našel pri Jožetu Potočniku in z njim pri SK SMUK Mislinja. Namero za postavitev table je podprl še župan občine Mislinja Bojan Borovnik. Tablo je dobavilo Društvo Vranov let, Anton Stropnik je podaril nosilno konstrukcijo, ki jo je sam izdelal iz svojega materiala, člani ŠD Smuk pa so postavili tablo.

24. septembra letos smo se zbrali pred tablo, da bi ob prijetnem srečanju, kratkih sporočilih predstavnika SK Smuk, podžupana občine, predsednika Društva Vranov let, ZB Slovenj Gradec, s harmoniko in ob dobrotah z domačije Rdečnik zaznamovali ta dogodek. Ob tem je v Društvo Vranov let vstopilo še nekaj domačinov. Člani društva smo iz raznih krajev Slovenije in tujine, trenutno nas je 126.

Eduard Vedernjak,
predsednik Društva Vranov let

IMELI SMO LJUDI

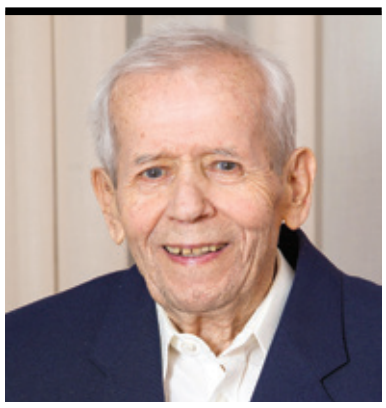

Albin Barle - Zoran

(1926–2019)

Albin Barle se je rodil 1. marca 1926 v dolenjski vasici Šentjurje pri Velikem Gabru. Albinov oče Jože je bil kmetovalec, mati Ana pa gospodinja. Po končani štiriletni osnovni šoli v Velikem Gabru so ga starši poslali v gimnazijo v Ljubljani, kjer se je jeseni leta 1936 vpisal na I. realno gimnazijo v Vegovi ulici.

Medtem pa se je grozeče bližala druga svetovna vojna. 1. septembra 1939, ko je Albin vpisal četrti letnik gimnazije, je Nemčija napadla Poljsko, ob vpisu šestega letnika pa je bila Slovenija že okupirana, njeno ozemlje pa razdeljeno med Italijo, Nemčijo in Madžarsko.

Albin se je že kmalu po ustanovitvi OF leta 1941 pridružil neki mladinski skupini, ki je podpirala OF in poskušala tudi sama pomagati pri organizaciji upora proti okupatorju. Hitro se je izkazalo, da jih zasleduje policija in da se lahko rešijo aretacije le z umikom iz Ljubljane. Albin se je umaknil v juniju 1942, nekaj dni pred končanjem šestega letnika gimnazije.

Po odhodu iz Ljubljane se je vključil v vrste partizanskih kurirjev. V decembru leta 1942 je bil v posadki kurirske postaje TV3 pri Stični, nekaj mesecev pozneje je bil premeščen na kurirsko postajo TV4, ki je bila v dolini pod Selško goro v bližini vasi Sela pri Mirni. V drugi polovici leta 1944 je Albin že bil namestnik komandirja TV4 in je imel čin zastavnika, ko pa je bila ustanovljena relejna postaja S24, je bil imenovan za njenega komandirja.

Bližal se je konec vojne. Albin je opravljal kurirske in obveščevalne naloge vse do zmagovitega konca in 9. maja 1945 je skupaj s številnimi drugimi partizani in partizankami vkorakal v osvobojeno Ljubljano.

V letih 1945 in 1946 je Albin kot oficir JLA opravljal naloge, povezane z varovanjem slovenske meje z Avstrijo. V tej funkciji je nekaj časa služboval v Kranju in Tržiču ter pridobil vojaški čin poročnika. V tem obdobju je spoznal partizansko bolničarko Erno Magister ter se z njo leta 1946 poročil. Istega leta sta dobila hčer Natašo. Naslednje leto je bil premeščen v Beograd. S tem je začela njegova službena odisejada po republikah nekdanje Jugoslavije, ki je trajala 25 let. Šele leta 1972 se je vrnil v Ljubljano, kjer je leta 1985 dočakal upokojitev.

Začel se je ukvarjati s publicističnim delom na področju zgodovine partizanskih kurirjev. Med drugim je sodeloval pri zbiranju gradiva za obsežno monografijo Partizanski kurirji, ki jo je napisal Rado Zakonjšek in jo je leta 1985 v samozaložbi izdal Odbor IV. brigade VDV-kurirjev relejnih postaj Slovenije v Ljubljani. Albin prevzemal različne, tudi vodilne funkcije v različnih organih Zveze borcev NOB Slovenije in sorodnih organizacijah. Med svojimi prijatelji je imel kar nekaj pisateljev, udeležencev NOB, s katerimi se je redno sestajal. Na njihovo pobudo se je Albin lotil snovanja in sestavljanja zbirke z naslovom Partizanski kurirji v pesmi, ki je izšla leta 2007 ob 65. obletnici ustanovitve partizanskih relejnih kurirskih zvez.

V zadnjih letih je Albinovo zdravje začelo pešati. To je postalo očitno po smrti njegove žene Erne leta 2011 in sina Jožeta leta 2012. Albin je umrl 25. oktobra 2019 v Centru starejših Trnovo.

S. B.

Iča Putrih

(1942–2019)

V aprilu smo se poslovili od naše članice Iče Putrih. Rodila se je leta 1942 v družini s tremi otroki v Ljubljani. Mladost je preživljala v Dravljah. Pri 14 letih in pol, takoj po končani gimnaziji, se je zaposlila kot tajnica. Njen življenski opus je bil zelo bogat. Najlepša službena leta je preživela v časopisni hiši Delo. V Jugoslaviji je bila ena najhitrejših strojepisk v državi.

Rodila se je v težkih vojnih časih zavednim, naprednim in domoljubnim staršem, in sicer v letu, ko je bila Ljubljana obkrožena z bodečo žico, bunkerji in minskimi polji. Mlada družina je močno občutila vojno nasilje in teror ter je kljub pomanjkanju in težkemu življenju podpirala partizanski boj. V tem naprednem duhu je Iča odraščala in si izoblikovala odprt, demokratičen in pravičen svetovni nazor, ki ga je pozneje razvijala tudi v svoji družini.

Bila je predana članica borčevske organizacije in nam je pripovedovala, kako težko je bilo življenje med vojno v okupirani Ljubljani, saj ji je o tem njen oče večkrat pripovedoval. Ljubljančani, ki jim je bil izhod iz mesta prepovedan, so postali prepuščeni na milost in nemilost lastni iznajdljivosti, da so preživeli. Ljubljanske gospodinje in njihovi lačni otroci so na tržnici zaman čakali na branjevke. V mestu je primanjkovalo hrane, kuriva in drugih življenskih potrebščin.

Iča Putrih je verjela v vrednote pravičnega upora slovenskega naroda, do konca jo je bolelo potvarjanje zgodovine NOB. Razveseljevala nas je s svojim humorjem in nalezljivo dobro voljo. Širila je dobroto in ljubezen do najbližjih. Če je le lahko, je pomagala vsakomur. »Imam več poklicev,« je dejala, »tudi to, da sem večni optimist.« Med nami se je dobro počutila. Predvsem nas mlajše, ki nadaljujemo tradicijo vrednot NOB, je navdihovala s svojo osebnostjo.

ZB za vrednote NOB Ljubljana Vič-Rudnik, KO Vrhovci Brdo-Kozarje

Evgen Batič

(1925–2019)

V 94. letu nas je zapustil Evgen Batič, ki je kot upornik proti italijanskemu okupatorju, aktivist OF, velik domoljub, družbenopolitično aktiven in srčen učitelj pustil veliko sporočilo generacijam učencev, saj ga imajo še danes v nepozabnem spominu.

Evgen Batič se je rodil leta 1925 v zavedni slovenski družini v Šempasu pri Novi Gorici. Šolal se je v italijanskem jeziku. Pri 17 letih je italijanska vojska leta 1943 prekinila njegov študij in ga odvedla v specialni bataljon svoje vojske. Prav tako so Italijani odvedli tudi njegovega brata in očeta. Mati je ostala sama na domu.

Družina je občutila vso grozo fašističnega terorja. Slovenski jezik je bil zaničevan in prepovedan. Ljudje so se pridružili odporniškemu gibanju in se z orožjem postavili v bran slovenskemu narodu proti italijanskim fašistom, ki so pobijali zavedne Slovence in jih pošiljali v taborišča. Tudi Evgenova družina je sodelovala v boju proti okupatorju.

Po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 sta se Evgen in brat vrnila domov. Brat je takoj odšel v boje na goriško fronto, Evgen pa se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje kot tajnik izvršnega odbora OF v Šempasu. Leta 1944 je postal partizanski učitelj.

Primorska je dočakala osvoboditev izpod okupatorjev in priključitev k Sloveniji in Jugoslaviji. Evgen je še naprej poučeval in ob delu končal slovensko učiteljišče. Kot izobraženec je postal dragocen kader povojne svobodne Primorske.

Služboval je v Kopru, na občinskem komiteju v redakciji novoustanovljenega časopisa Istrski tednik. Izpopolnjeval je znanje na Pedagoški akademiji in postal predmetni učitelj za fiziko in tehnično vzgojo. To sta bila predmeta, ki ju je svojim učencem na Osnovni šoli Vrhovci z vso energijo in veseljem predaval do svoje upokojitve. Učence je sprejel v svoj univerzalni spomin in spremljal njihovo življenje tja v njihovo starost.

Z ženo Maro sta zgradila hišo na Vrhovcih in si ustvarila družino. Po upokojitvi je Evgen sodeloval na različnih področjih družbenega življenja, tudi pri razvoju kraja in šole Vrhovci. Na šolo je prišel z ravnateljskimi izkušnjami, zato se je hitro vživel v njeno delo in potrebe. Prevzemal je pomembne in odgovorne funkcije v njej in pomagal k njeni rasti, kakovosti in ugledu.

V vodstvu krajevne organizacije ZB Vrhovci Brdo - Kozarje je bil vseskozi dejaven in v veliko pomoč mlajšim, ki smo vstopali v borčevsko organizacijo. S svojim delovanjem se je zavzemal za mir in sožitje med ljudmi. Ljubezen do domovine, tovarištvo, enakopravnost, srčnost so bila njegova življenjska načela. Vse vrednote je uveljavljal tudi v organizaciji RK. Do zadnjega je bil obdan z ljubeznijo svojih najdražjih.

ZB za vrednote NOB Ljubljana Vič - Rudnik KO Vrhovci Brdo - Kozarje

Umrli v ZB NOB Ljubljana Bežigrad

Konec minulega leta in v letu 2019 se je od nas poslovilo kar deset tovarišic in tovarišev:

Jožef Novak (1925–2018), Železna cesta 10, Ljubljana; **Justin Močnik** (1924–2018), Ob sotočju 9, Ljubljana; **Cveta Marija Novak** (1924–2018), Železna cesta 10, Ljubljana; **Olga Permoser** (1926–2019), Kunaverjeva 15, Ljubljana; **Marija Knap** (1930–2019), Hrib 104, Loški Potok; **Anica Anzelj** (1925–2019), Puhova ulica 4, Ljubljana; **Miloš Babič** (1922–2019), Tabor 10, Ljubljana; **Valentina Goršič** (1923–2019), Topniška ulica 70, Ljubljana; **Ljudmila Vahen** (1921–2019), Maroltova ulica 10, Ljubljana; **Danica Japelj** (1928–2019), Smolnik 17, Polhov Gradec.

Zelo dolga bi bila zahvala vsakemu posebej, čeprav si vsi zaslužijo našo hvaležnost za vse, kar so storili dobrega kot predani borci za pravično in človeka vredno življenje. Dovolil sem si izbrati poslovilno pismo vnuka ene naše članice in verjetno mi ne bo zameril, če ga uporabim za slovo vsem, ki so nas v tem času zapustili.

Babici v slovo

Življenje je kot filmski trak, sprva prazen kolut, na katerega se snemajo svetli in manj svetli trenutki. In čeprav si vsi želimo, da traku nikoli ne bi zmanjkalo, nas scenarij življenja vedno znova preseneti. Sleherno slovo je boleče, vendar za seboj, babi, zapuščaš bogato zbirko spominov, ki nas tolažijo v teh težkih trenutkih.

Kot prvorojenka si se leta 1923 rodila Mariji Lampič in Janezu Bizovičarju v Ljubljani. Tvoje rano brezskrbno otroštvo si skupaj z mlajšo sestro Slavko preživljala na zasneženem Šišenskem hribu s sanmi izpod mizarskih rok tvojega očeta. Po selitvi v Zeleno jamo si se po končani ljudski šoli izurila za trgovko pri priznanem ljubljanskem trgovcu z modnimi oblačili. Skozi tvoje roke so polzeli najfinejši materiali in modni kosi tistega časa. S temi izkušnjami si se razvila v pravo modno kritičarko in se velikokrat obregnila tudi ob naš slog oblačenja.

Modo, mestni vrvež in brezskrbnost je nenadoma zasenčila sivina druge svetovne vojne. Takrat si se neustrašno podala po poteh odporniškega gibanja, kjer si za partizane zbirala hrano, obleke in sanitetni material. Kot članica znamenitih trojk si prenašala vesti, raznašala časopis Poročevalec in letake Osvobodilne fronte. Za vsa našteta junaška dejanja je vedel le tvoj oče, ki te je po izvedeni akciji vsakič nestrpno čakal na oknu.

Tvoja pogumna dejanja niso ostala nevidna očem okupatorja. Bila si izdana. Po dvomesečnem priprtju v ljubljanskih zaporih so se grenke izkušnje vojne stopnjevale v koncentracijskem taborišču Ravensbrück v Nemčiji, kjer si bila v obupnih življenjskih razmerah prepuščena nemilosti paznic. Pozneje si bila premeščena v Belzig, kjer so svilo, krzno in volno zamenjali trdo hladno orožje in krogle. Zgodbe tega časa si skrbno tiščala v sebi in dolgo časa skrivala pred najbližjimi.

Grozote taborišča si po srečnem naključju preživela in se po mučni dolgi poti vrnila domov, kjer si bila častno odlikovana kot vojna veteranka. Od takrat so se na tvoj filmski trak začeli nizati vedrejši in srečnejši trenutki. Kot vodja distribucije filmov v družbi Vesna film si skrbela, da so se v jugoslovanskih mestih predvajali najnovejši domači in tuji filmi. Tam si spoznala svojo ljubezen, našega dedija Lojzeta Goršiča. Ljubezen je kmalu obrodila sadove, hčeri Alenko in Mojco. Oddih od vsakdana sta s hčerama našla na Pokljuki, tam sta se zaljubila v vonj gorskih pašnikov, smrekovih vršičkov in svežih jurčkov. Zase in za vse nas sta ustvarila pravljično brunarico ob gozdu, kamor bomo vedno radi zahajali.

Za seboj puščaš ogromno. Edinstvene recepte za šarkelj, hrustljave flancate in ceste z gorčično omako. Nepozabne poletne počitnice, ki smo jih vnuki Vasja, Tina, Tilen in jaz preživeli s teboj v srcu pokljuških gozdov. Pripovedovanja, ki ne bodo nikoli šla v pozabo. Vrednote, ki si jih živela in nam predala. V svoji častitljivi starosti si dočakala tudi rojstvo pravnukov: Ajde, Lana in Mije.

Kljub bolezni te do zadnjega ni zapustil zate značilen, rahlo zbadljiv humor, ki je nasmejal do solz. Še ko smo ti dajali zadnje požirke vode, si pikro odvrnila: »Vode pa že ne bom pila. Voda še za v čevelj ni dobra!« Danes solze vztrajno mokrijo naša lica in srce hrepeni. A zapomni si, dokler te nosimo v srcu, te ne moremo izgubiti. Tam, kjer tišina šepeta, počivaj v miru!

(Avtor: vnuk Valentine Goršič)

Mitja Zupan, sekretar ZB NOB Ljubljana Bežigrad

(Boris Kidrič, Boris Ziherl in Kavčič - Štembal)

PESMI

Slovenska

Pridi, tujčin! – 'z revne tujine,
vabi te sin – slovenske občine.
Zemljo češ 'met'?
Pridi jo vzet'!

Tvornice vse – tukaj boš dobil,
trde gore – v zlato boš predrobil,
tvoj je denar
nam gospodar.

Vsakega tod – lahko obereš,
kratek je rod – lahko ga dereš,
vse pretrpi,
nič ne kriči.

Te tri pedi – tujcu pustimo,
v zemljo se mi – vdano zarijmo.
Tujci okrog,
živi vas bog!

Ivan Rob

Vir: Ivan Rob: Izbrano delo. Maribor: Obzorja, 1965.

REKLI SO

Dr. Ljubica Jelušič

podpredsednica ZZB NOB Slovenije, na tradicionalnem srečanju članov Skupnosti internirancev Dachau v Ljubljani 8. decembra 2019:

»Pokloniti se spominu na internirance pomeni pokloniti se dostojanstvu človeka, ki je bilo med drugo svetovno vojno poteptano v prah in blato koncentracijskih taborišč. Tu ne govorimo o istih stvareh kot takrat, ko proslavljamo bitke in padle partizane. Čeprav gre za žrtve iste vojne, vojne, ki je pod okupacijskimi režimi štirih okupatorjev uničevala slovenski narod, pa so usode internirancev drugačne od tistih, ki jih imajo borci. Dovolite mi, da opozorim na nekaj teh razlik.

Zaznamovanje partizanskih bitk, pa četudi so bile krvave in uničujoče, je vedno slovesno, malone veselo, ker slavimo pogum, odločnost, bojevitost, in končno zmago vrednost antifašizma in protinacizma. Taborišča, kjer so umirali in trpeli premnogi Slovenci in Slovenke, obiskujemo molče in srh nas spreletava že samo ob misli, da je vsaka naša stopinja pritisk na rane, bolečine in kri naših prednikov. V bitkah slavimo življenje, v taboriščih se čudimo, da je od tam sploh kdo prišel živ. In še to njegovo življenje je bilo zaznamovano z boleznimi, ki so bile posledica pretepanja, zlorab in zasramovanja, kar so počeli tisti, ki so taborišča upravljali.

Spomnim se svoje babice in dedka, ki sta umrla kmalu po vojni. V nekrologih, ki so ostali po njuni smrti, so govorniki in pisci poudarjali njun aktivizem, ustanavljanje Osvobodilne fronte, AFŽ, domoljubje – čisto nekje ob robu pa je pisalo, da sta umrla za posledicami trpljenja v italijanskih in nemških taboriščih. Torej tudi preživeti taborišče ni pomenilo živeti udobno v svobodi, ampak v boleznih, s travmami in vedno s slutnjo smrti v otožnih odsotnih očeh.

V taboriščih je ostalo na milijone sežganih v krematorijih ali pa kako drugače pokopanih ljudi, ki so tam ostali za vedno. Niso jih prekopavali niti identificirali. Kdor je imel »srečo«, da je dotrpel v nemških lagerjih, je zahvaljujoč nemški natančnosti zapisan v njihovih seznamih umrlih, pa vendar so tudi oni brisali sezname ob koncu vojne, da bi pred prihodom protinacistične koalicije prikrili obsežnosti zločina, ki so ga zagrešili.«

Dr. Oto Luthar

zgodovinar, raziskovalec in direktor ZRC SAZU, na srečanju jubilantov Zveze borcev v Novi Gorici 19. novembra 2019:

»Med iskanjem in dokumentiranjem spomenikov padlim v prvi svetovni vojni sem v osrednji Sloveniji naletel na povsem nove spomenike, ki so začeli delati družbo tistim, ki so jih postavili v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja. Nekateri ste verjetno že uganili, da govorim o spomenikih padlim in pobitim domobrancem, oziroma kot na večini od njih piše, »žrtvam komunističnega nasilja«. In ker takrat še nisem poznal sklepov ljubljanske nadškofije in ker še nisem bral revije Zaveza, na začetku nisem vedel, da je bilo v prvem desetletju po osamosvojitvi v Sloveniji postavljenih čez sto tovrstnih spomenikov. Ko sem to ugotovil in ko sem se začel spraševati, kakšne spremebe so doletele spominsko in spomeniško pokrajino drugje po Evropi (najprej na tleh nekdanje skupne države, nato pa v drugih delih srednje in vzhodne in na koncu tudi zahodne Evrope), sem ugotovil, da imamo opravka s sistematičnim postavljanjem obeležij, ki v Sloveniji niso samo sestavni del reinterpretacije dogajanja med drugo svetovno vojno na naših tleh, temveč da je tovrstno materialno dopolnjevanje slovenske spominske pokrajine v svojem obsegu edinstveno. Nikjer v Evropi ne srečamo tako številne in sistematične kolonizacije obstoječega tradicionalnega spominskega prostora kot v Sloveniji.

Nikjer drugje nimamo toliko spomenikov posvečenih ljudem, ki so med drugo svetovno vojno sodelovali s svojimi osvajalci oz. okupatorji. In ko omenjam to tolikokrat izrečeno in zapisano besedo, predlagam, da še enkrat premislimo njen pravi pomen.

Na Hrvaškem je prišlo do uničenja več kot 3000 partizanskih spomenikov, medtem ko so se spominska obeležja padlim ali ubitim domobranom in ustašem morali zateči v družbo spomenikov padlim v tako imenovani domovinski vojni v prvi polovici 90. let prejšnjega stoletja.

V Srbiji so namesto zelo redkih spominikov padlih četnikov revizionisti postavili dobrih deset spomenikov Draži Mihailoviću in dosegli razveljavitev njegove smrtne obsodbe iz leta 1945.«

Dr. Vesna Mikulič

profesorica slovenskega jezikoslovja in raziskovalka na Univerzi na Primorskem, na krajevnem prazniku Pobegov in Čežarjev v Pobegih 5. oktobra 2019:

»Ko so si po kapitulaciji Italije 8. septembra tukajšnji ljudje za trenutek oddahnili od več kot dvajsetletne torture italijanskega fašizma, takoj ko so okusili vonj po svobodi, že so postali tarča izjemno krute nemške požigalne ofenzive v Istri. V noči na 2. oktober 1943 so nemške enote v treh kolonah krenile z Opčin in iz Bazovice proti Istri. Čežarji in Pobegi so bili med kraji, ki so utrpeli prve žrtve na tem morilskem pohodu. Že tisti dan je padlo deset Čežaranov in sedem Pobežanov, pripadnikov čežaransko-pobežanske partizanske enote, naslednji dan je bil ubit še en Pobežan, pripadnik 2. hrvaške istrske brigade. Ubitih je bilo tudi sedem civilistov iz Pobegov in Čežarjev, ljudje so pred prodirajočimi nemškimi tanki bežali v gozd, kjer so se kar nekaj dni skrivali in prenočevali pri bližnjih domačinih. Poboji, požigi, nečloveško nasilje so v ljudeh spet zasadili strah, ki so ga bili vajeni pod fašistično peto. Novonastale partizanske enote in organizacije OF v Slovenski Istri so zaradi prerešetanih vrst svojih pripadnikov prenehale delovati. A ne za dolgo. Prav kmalu so ljudje znova vstali, še v istem letu so se v velikem številu pridružili aktivistom in nadaljevali upor vse do prave svobode.

Seveda lahko razumemo zmedo, strah in izgubljenost, ki so jih ljudje občutili v takšnih nečloveških vojnih dogodkih. A dejstvo je: tisti oblastniki, ki takrat v teh in podobnih akcijah niso videli, koliko sovraštva je bilo uperjeno v slovenski narod, so s kolaboracijo s to uničujočo silo in zavajanjem svojih podanikov tvegali izumrtje slovenske kulture. In kdor še danes ne vidi, v kakšni nevarnosti je bil tedaj obstoj Slovencev, in slepo verjame zavajanju svojih političnih voditeljev, najbrž nevede zanika svojo kulturo, zanika samega sebe, saj zanika vso bogato slovensko zgodovino. Kajti to ni bilo prvič, da je Slovencem grozilo izginotje, pritiski večjih etničnih skupnosti in nastajajočih narodov so bili prisotni skozi vso našo zgodovino.«

Celotne govore si lahko preberete na spletni strani ***www.svobodnabeseda.si***

KRITIČNO OKO – Pokopališče Žale v Ljubljani

Neurejeni partizanski grobovi

Nekaj bralcev nas je opozorilo na neurejenost partizanskih grobov na ljubljanskih Žalah. Naši sogovorniki menijo, da se z neurejenimi grobovi žali spomin na narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda, borce slovenskih partizanskih enot in njihove poveljnike, ki so se med drugo svetovno vojno tudi kot pripadniki zavezniške protifašistične koalicije bojevali proti fašističnim in nacističnim okupatorjem in skupnim sovražnikom, osvobodili svojo domovino, nam priborili Primorsko in postavili temelje slovenski državi.

Veliko grobov in spomenikov (na sliki Gramozna jama) na Žalah je lepo urejenih.

»Vsak teden se sprehajam mimo razpadajočih, z mahom poraščenih majhnih betonskih kock – partizanskih grobov na Žalah, s katerih človek ne more razbrati, da gre za padle partizane. Te nagrobne kocke so bile sramotne že kot nove, predvsem če jih primerjamo s pokopališčem padlih Italijanov ali Nemcev na istem pokopališču! Zdaj pa v takšnem stanju kažejo mačehovski odnos Ljubljane do tistih, ki so najbolj zaslužni za njeno osvoboditev,« je zapisal eden izmed bralcev.

Odgovor smo poiskali na Mestni občini Ljubljana. Sporočili so nam: »Partizanski grobovi, o katerih sprašujete, so na območju Spominskega parka in grobišč borcev in talcev, padlih v NOV, na Žalah. Območje zajema grobove, od katerih je vsak označen z napisom na nizkem betonskem bloku in se nadaljuje na območje, kjer sta postavljena Steber talcev in Vodnjak življenja (oboje delo kiparja Zdenka Kalina), končuje pa s Spomenikom internirancev, bronastim spomenikom kiparja Janeza Boljke na dvignjeni kamniti ploščadi. Napise na grobovih borcev in talcev v spominskem parku je Mestna občina Ljubljana obnovila leta 2002, še pred uveljavitvijo Zakona o vojnih grobiščih. Takrat so bile betonske kocke še v sprejemljivem stanju, v zadnjih letih pa propadajo.«

V odgovoru so še dodali, da ima celotno območje spominskega parka status vojnega grobišča, za katerega je pristojna država, in sicer Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. V Mestni občini Ljubljana si skupaj s podjetjem Žale že več let neuspešno prizadevajo za pridobitev sredstev na tem ministrstvu, s katerimi bi obnovili grobove borcev in talcev. Na Mestni občini se zavedajo razlik med posameznimi grobišči na Žalah, zlasti v primerjavi z novim spomenikom Sinovom Rusije in Sovjetske zveze v bližini spominskega parka grobov borcev in talcev kot tudi v primerjavi z nekoliko bolj oddaljenim grobiščem, kostnico žrtev prve svetovne vojne, največjim vojnim grobiščem na Žalah, ki je prav tako nujno potrebna obnove.

»Glede na to, da smo pri vzdrževanju vojnih grobišč zakonsko vezani na odločitev države oz. pristojnega ministrstva, si bomo v Mestni občini Ljubljana še naprej prizadevali za pridobitev potrebnih sredstev za obnovo obeh grobišč,« so še zapisali.

S. B.

SPOROČILA

Srečanje veteranskih organizacij v Trstu

Zveza vojnih invalidov NOV Trst (ZVI) je 22. novembra pripravila v Trstu delovno srečanje, na katerem so sodelovale tudi delegacije veteranskih organizacij iz Slovenije in Avstrije (Koroške). Vabilu so se odzvali Zveza društev vojnih invalidov Slovenije (delegacijo je vodil predsednik Janez Podržaj), Društvo vojnih invalidov slovenske Istre (predsednica Janja Žagar), Zveza koroških partizanov (predsednik Milan Wutte in tajnik Andrej Mohor), Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske (generalni tajnik Miha Pogačar, vodja območne enote Trst Miran Dolhar in Mitja Klavora) in delegacija ZZB NOB Slovenije (predsednik Marijan Križman, podpredsednik Bojan Pahor in Marjan Šiftar, predsednik Komisije za mednarodne odnose) in Mirta Čok iz Trsta (aktivna v ANPI).

Uvodnemu vsebinsko bogatemu in konstruktivnemu delovnemu srečanju na sedežu ZVI NOB sta sledila še informativno srečanje s predsednico SKGZ Ksenijo Dobrilo in njenimi sodelavci na sedežu SKGZ in ogled nekdanjega taborišča Rižarne.

Srečanje, ki smo ga končali v Bazovici, je pomenilo spodbuden prispevek h krepitvi sodelovanja med sodelujočimi organizacijami, še posebno v okviru priprav na spominjanje številnih pomembnih obletnic in na dogodke, ki nas bodo povezali v letu 2020. Predsednik ZVI in sodelavci so osvežili spomin na zgodovino organizacije od njene ustanovitve leta 1945, predstavili so razmere v Trstu po koncu druge svetovne vojne, še posebno razmere, v katerih se je znašla slovenska skupnost v času zavezniške uprave, ki ni bila naklonjena ustanavljanju slovenskih ustanov, spomnili so se pozitivnih sprememb po letu 1991, predstavili pa so tudi delovanje ZVI danes. Pomemben del delovanja seveda ostajajo ohranjanje in širjenje vrednot in sporočil NOB, odkrivanje in ustrezno dokumentiranje do zdaj prezrtih ali tudi neznanih taboriščnih lokacij v Furlaniji - Julijski krajini, Benečiji in Reziji ob stalni skrbi za spominska obeležja NOB. Ob soglasju, da bo treba še okrepiti vsestransko sodelovanje v zvezi s pripravami na zaznamovanje pomembnih obletnic v letu 2020 (100. obletnica koroškega plebiscita; 100. obletnica požiga Narodnega doma v Trstu, 90. obletnica obsodbe in ustrelitve bazoviških junakov, 100. obletnica Rapalske pogodbe, 20. obletnica končanja dela slovensko-italijanske zgodovinske komisije), so udeleženci srečanja posebej poudarili, da bo tudi v tem okviru treba krepiti in širiti temelje protifašizma ob znanih primerih neofašizma in revanšizma, ob povezovanju desnice in lahko pričakovanih negativnih učinkih Resolucije Evropskega parlamenta o pomenu zgodovinskega spomina za razvoj Evrope.

Predsednik Marijan Križman je poudaril dobro sodelovanje z ZVI in potrebo po krepitvi sodelovanja na mednarodnem področju. Opozoril je na negativne pojave v Sloveniji, saj smo ena redkih držav, ki se hvalijo s kolaboracijo, in poudaril, da smo sami sebi najbolj nevarni. Predsednik Komisije za mednarodne odnose je predstavil program dela in omenil, da imajo v njem posebno mesto tudi obletnice v letu 2020, med drugim dogodki v Moskvi v maju ob 75. obletnici konca druge svetovne vojne ter delovanje za krepitev mednarodnih protifašističnih temeljev.

Marjan Šiftar

JUBILEJI

90 let

Mirka Mirtiča

Mirko Mirtič je bil udeleženec NOB od avgusta 1943, borec 6. SNOUB Slavko Šlander, kurir poveljnika 12. SNOUB in kurir poveljnika 15. divizije ter generalpodpolkovnik JLA. Po prihodu 6. SNOUB Slavka Šlandra na Dolenjsko je Mirko s 13 leti in pol starosti odšel med narodne borce. V začetku je bil borec v 1. bataljonu, ki je konec septembra 1943 postal temelj za ustanovitev 12. SNOUB. Za svojega kurirja ga je vzel poveljnik brigade Raco Božović. Ko je pozneje Božović postal poveljnik 15. divizije, ga je vzel k sebi. Zatem je bil Mirko kurir za zvezo med 15. divizijo in 7. korpusom. Decembra leta 1944 so ga napotili peš v Beograd, od koder je odšel na vojaško akademijo v tedanji Sovjetski zvezi. V Jugoslavijo se je vrnil ob resoluciji Informbiroja avgusta 1948. Ostal je kot častnik v JLA in je služboval v Beogradu. Po končani višji vojaški akademiji je postal načelnik PZO v 37. diviziji v Titovem Užicu. Vrnili so ga v Beograd v Upravo VL in PZO. Nato so ga premestili v Skopje, kjer je bil sprva načelnik operativnega oddelka, pa načelnik štaba in kasneje še poveljnik 3. divizije VL in PZO, kjer je pridobil čin generalmajorja. Od leta 1972 je bil poveljnik Šolskega Centra PZO v Zadru. Leta 1981 je postal načelnik katedre operatike v Šoli narodne obrambe in leta 1983 še poveljnik Šole narodne obrambe v Beogradu. Leta 1985 se je vrnil v Slovenijo in postal načelnik štaba 9. armade. Upokojil se je na lastno zahtevo 1. januarja 1991, čeprav so mu ponujali položaj poveljnika 9. armade, kar je odločno zavrnil.

Kot načelnik štaba 9. armade se je angažiral za krepitev TO Slovenije, predvsem na kadrovskem področju, saj je omogočil prerazporeditev strokovnih in uspešnih rezervnih častnikov JLA v TO Slovenije še pred iztekom starostne omejitve za prerazporeditev. V tem času je JLA intenzivno izvajala razna dela za potrebe prebivalstva, za kar se je sam zelo zavzemal, med drugim je bil dokončan Kraški vodovod, posodobljeni so bili cesta Ligojna–Tisje, vodovod in telefonske povezave na obmejnem območju Kozine. Posebej se je angažiral za negovanje izročila slovenskih partizanskih enot.

Po upokojitvi je Mirko postal predsednik Konjeniške zveze Slovenije. Deloval je tudi v Skupnosti borcev 12. SNOUB. V tem času se je skupnost pomladila in po njegovi zaslugi je ta skupnost iz Ljubljane prešla v Mokronog, kjer aktivno deluje v Združenju borcev za vrednote NOB v Mokronogu in širši okolici.

Bil je tudi predstavnik ZZB za vrednote NOB Slovenije na počastitvi 60. obletnice zmage nad nacizmom leta 2015 na paradi Ruske federacije v Moskvi.

Tovariš Mirko Mirtič je v oktobru letos napolnil visok življenjski jubilej – 90 let starosti. Podelitev zlate plakete ZZB NOB Slovenije je skromen in hkrati časten dokaz za njegov znaten prispevek v NOB in povojni graditvi ter k ohranjanju vrednot NOB.

Milan Gorjanc

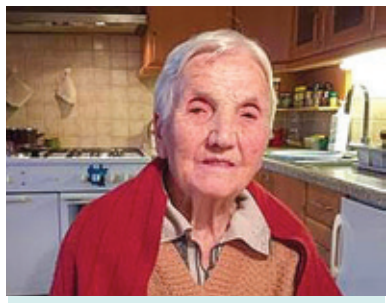

97 let

Emilije Milke Grželj

Milka se je rodila leta 1922 na Varejah kot najmlajši otrok v družini z osmimi otroki. Oče se je težko poškodoval v gozdu pri sekanju dreves. Na posteljo je bil priklenjen tri leta in mama je skrbela zanj in za vso družino. Ljudje v brkinskih vaseh so občutili grozote italijanskega potujčevanja. Po razpadu fašistične Italije septembra leta 1943 so v vasi vdrli Nemci in prebivalcem je bilo še hujše. Milkina družina je bila zavedna, partizanska. Brat je umrl v koncentracijskem taborišču v Nemčiji. V hiši je bilo skladišče sanitetnega materiala za ranjene partizane. Milka je bila pri 21 letih partizanska kurirka. Nemci so jo presenetili, ko naj bi na dogovorjeno mesto prinesla pošto. Odvržen listek z vsebino je bil dovolj, da so jo leta 1943 odpeljali v zapore, najprej v Sežano, nato v Trst. Po dolgem in mučnem zaslišanju je bila skupaj s Maro Grželj, Silvo Gustinčič in drugimi dekleti v živinskih vagonih odpeljana v delovno taborišče v Nemčiji. Delale so v mesnopredelovalni tovarni za nemško vojsko.

Po koncu vojne se je Milka srečno vrnila domov. Želela se je zaposliti. Izučila se je za trgovko, tečaj je opravila v Portorožu. Delala je v trgovinah ob železniških progah od Prešnice, Mosta na Soči do Jesenic in se dokončno zaposlila v trgovini v Divači. Leta 1953 se je poročila z Jožetom, prekomorcem in železničarjem iz Dolnjih Ležeč, kjer sta si ustvarila dom. V družini sta se jima rodila sin Bogdan in hči Jaruša.

Emilija Milka Grželj je 98. letu. Zanjo lepo skrbijo v domačem okolju, Njene besede in misli poznajo le otroška in mlada leta. Pogovor sem začela s sinom Bogdanom in sestrično, ki sta si iz pripovedovanja še zapomnila Milkino življenje.

Nada Grandič

PESMI

Ranjena roka matere partizanke

Ko gledam tvojo prestreljeno roko,
vem, da se je zgodilo januarja sredi zime,
mraz in sneg sta bila razkuževalca,
ki sta celo zaustavila krvavenje.
Z odrezanim kosom tvoje bluze so ti rano povili
in šla si naprej.
Tvoja zdrava roka pa si je na ramo
naložila ranjenca in pohod je krenil.

Ko si me kot otroka božala,
je tvoja prestreljena roka drhtela
in tolažila si me, da je to glas tvojega srca.
Tvoja srčnost me je grela,
tudi tebe, ko si tam v hosti,
takrat ko je bila mala ledena doba,
skupaj s svojimi tovariši tovorila
breme vojne in ste narod opogumljali,
da s soncem, ki je kot pravičnost,
tudi zima premine.

In je. V maju je sonce priklicalo svobodo.
Tvoja roka, ki je pogosto drhtela,
ni mogla dolgo
ničesar držati,
kot da je takoj utrujena.

Tvoje srce se ni nikdar utrudilo,
še takrat ne, ko si šla v večnost.
Meni si izročila svojo srčnost in prosila,
da jo vedno negujem in nosim, pa saj čutiš, da
tudi moje srce utripa s tvojo srčnostjo.

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

PREJELI SMO

Omemba

26. novembra pred 106 leti se je rodila partizanska zdravnica Franja Bojc Bidovec, umrla pa je na svoj 72. rojstni dan pred 34 leti. Moj spoštovani prijatelj Franjo Žagar mi je pred meseci posodil knjigo, v kateri je podrobno opisano njeno bogato in tudi težko življenje. Hvaležen sem mu zanjo. V bistvu me je Franjo navedel k temu, da sem podrobneje spoznal to plemenito žensko. Tudi doma

imam knjižico (na sliki), v kateri je opisana njena življenjska pot.

26. novembra letos sem bil zelo pozoren, ali jo bodo v oddaji Na današnji dan na Radiu Slovenija sploh kaj omenili, saj ameriškega pisatelja slovenskega rodu Louisa Adamiča niso niti z besedo. Takrat sem jih na to opomnil. Moram priznati, da so zelo lepo opisali njeno življenjsko zgodbo. Žal niso omenili datuma njene smrti. In zakaj sem omenil radijsko oddajo? Zato, ker pred časom, ko je bila obletnica rojstva ameriškega pisatelja slovenskega rodu Louisa Adamiča, niso niti z besedo omenili tega dogodka. Takrat sem jih na to opomnil.

Ob tem sem razmišljal tudi o naključjih, da ljudje umrejo na isti dan in mesec, kot so se rodili. Eden takšnih je bil pisatelj France Bevk. Partizansko zdravnico Franjo so na radiu vsaj omenili, marsikaterega pomembnega udeleženca NOB žal prezrejo.

Srečko Križanec, Štore

Izraba ali nerazumevanje spomina

Franc Rozman - Stane je bil nesporno človek, ki je poznal in razumel dolžnosti vrhovnega partizanskega poveljnika. On je to v Sloveniji tudi bil. Mnogim, in takih je pri nas preveč, je malo znana njegova človeška, še bolj pa poveljniška sposobnost razumevanja bojne situacije, pa naj je bil to boj na Jančah ali obisk mladih, dejansko otrok, v skojevski šoli, da drugih, njegovim soborcem znanih in občutenih človeških pristopov niti ne navajam. Bil je poveljnik, komandant, a predvsem človek, ki je okusil življenje. Občutil je vso nepravičnost takratnih družbenih odnosov, na mednarodnem področju in ne nazadnje tudi v prvih partizanskih letih, ko so imeli prednost ali višje izobraženi ali politično bolj »primerni«. A Stane se ni oziral na bolj ali manj prikrita odrivanja. V »svojih« Lokvah se je bolje počutil, kot bi se na Stražnjem Vrhu ali v Bazi 20. Pokojni mož moje tete Nande mi je bil najbolj verodostojna priča o Stanetu. Stanetu kot borcu, kot človeku, kot domoljubu, kot poveljniku. Stanetu, ki je spoštoval borca človeka.

Je pa nekaj drugega, kar me je navedlo na to pisanje. Povod je bilo nedavno zaznamovanje spomina nanj ob 75. obletnici njegove smrti. Na žalost nisem bil na Lokvah. Sem pa iz poročil dobil dovolj informacij o visokoletečih besedah spomina nanj.

Sodu je izbila dno čisto konkretna stvar. Na Lokvah visokoleteče besede, spomenik Francu Rozmanu - Stanetu v Ljubljani, na križišču Slovenske in Šubičeve, pa v plevelu! In to v Ljubljani, v glavnem mestu Slovenije, kjer so se novodobni oblastniki ustrašili Stanetovih vojaških sposobnosti tudi tako, da so njegovo ime umaknili z vojašnice v Mostah.

Pozivam vodstvo ZZB za vrednote NOB, da članstvo in javnost poleg zaznamovanja spomina spodbuja in poudarja vrednote, zaradi katerih si posamezniki in dogodki zaslužijo častitljiv spomin. Naj bodo v ospredju zaslužni ljudje in pomembni dogodki, govorimo o prenašanju njihove sporočilnosti in zavedanja, da smo nasledniki del njihove oziroma oni del naše »zgodbe«, življenja. Zagotovimo dolžno pozornost temu namenjenemu programu! Odstranimo politiko od takih dogodkov. Predvsem pa naj bodo takšna zaznamovanja spominov celovita.

Jože Konda, Brezovica

»Uravnoteženost« poročanja

Vsakdo ima sicer pravico in možnost imeti svoje mnenje in mišljenje o različnih vsebinah, ki jih vsak dan objavljajo sredstva javnega obveščanja, vendar pošteno povem, da se mi zdi, da je izražanje mnenj v javnosti vseeno treba omejiti na način, da se ljudje med seboj slišimo in razumemo. Objavljanje stališč z namenom samopromocije, toleriranja primitivnosti in nekulture, širjenja sovraštva, laži, polresnic ter kar je še podobnih ciljev raznih piscev je milo rečeno prestop rdeče črte tistih, ki se tako včasih kar malo izgubljajo v prizadevanjih za »enakopravnost«, odzivnost in uravnoteženost poročanja.

Pri tem seveda ne mislim na resne tiskane medije, temveč na spletne strani poročanj. Mislim, da je meja tolerance glede navedenega v posameznih primerih postavljena previsoko in da tako rekoč vsakdo lahko izrazito nesprejemljivo in nekulturno piše oziroma govori, kar hoče. Seveda pa je vprašanje te tolerance urednikov glasil povezano z vprašanjem lastne odgovornosti kot tudi z odgovornostjo piscev. In tu mislim, da so pri odločevalcih in oblikovalcih javnega mnenja še izrazite možnosti izboljšav. Vsekakor so postala že kar »normalna« in sprejemljiva medsebojna obtoževanja posameznih akterjev, ki bi včasih bolj potrebovali kakšno pomoč psihiatra ali psihologa kot pa morda podporo z objavljanjem vseh napisanih neumnosti.

Samo kot primer bi navedel Tarčo, ki je bila predvajana na TV 1 SLO 7. novembra 2019, ob kateri lahko samo zgroženo ugotovim, da tako kot očitno obstaja organiziran kriminal v posameznih segmentih sistema, obstajata tudi organiziran molk in neodziv večine pristojnih državnih ustanov, od Banke Slovenije do našega tihega predsednika in strankarsko usklajenih parlamentarnih predstavnikov. Predvsem pa gre za njihovo neučinkovitost in nesposobnost zaščititi državljana v stiski.

Zdi se, da so nerealna pričakovanja, da bi se problematične zadeve rešile hitro in zakonito, kot bi bilo potrebno in umestno. Očitno obstajajo mafijske kriminalne povezave tako v bankah kot v politiki. »Nemoč« pristojnih, ki se ne vidijo zraven vseh teh problemov, je pravzaprav žalostna in kaže na soodgovornost pri vseh vpletenih.

In kakšne so rešitve?

Namesto na Japonsko, Norveško in druge izletniške cilje predlagam obvezne obiske Islandije, od sodišč in parlamentarcev do kakšnega pravnika in filozofa. Vse, ki dosledno uporabljajo izraz »izziv« namesto »problem« in niso sposobni družbenih problemov rešiti, pa želim spomniti, da naj s svojim nedelom in neodgovornostjo ne izzivajo (brez narekovajev) potrpežljivih državljanov.

Miloš Šonc, Grosuplje

Partizanske smučine

O smučarski prireditvi v Cerknem 20. in 21 januarja 1945 je bilo že veliko napisa-nega, tudi v našem glasilu, pa naj vseeno povzamem. Januarja 1945, na pragu svobode, je 30. divizija 9. korpusa na predlog legendarnega smučarskega skakalca Rudija Finžgarja ob pomoči Kroparja Antona Ažmana in drugih izvedla partizansko olimpijado v Cerknem.

Enote 9. korpusa so sicer imele prva dva meseca leta 1945 relativen mir, in prav zato se je rodila zamisel o pripravi smučarskega tekmovanja v veleslalomu, patruljnem teku in smučarskih skokih. Partizansko poveljstvo je čutilo, da zatišje ne bo dolgo trajalo, nemška vojska pa je imela na območju delovanja 9. korpusa februarja 1945 45.000 vojakov in policistov, poleg tega pa še 30.000 pomagačev (italijanske enote, domobranci, četniki). 9. korpus je štel nekaj več kot 12.000 ljudi skupaj z vsemi pomožnimi službami (delavnice, bolnice, tiskarne itd.).

Že sredi marca leta 1945 je nemško poveljstvo pripravilo ofenzivo na Gorenjskem, imenovano Frühlingsanfang. Ker ofenziva ni dosegla ciljev, je sovražnik nadaljeval z ofenzivo Winterende, predvsem na Trnovski planoti. Rezultati so znani: enote Korpusa so se konec marca prebile proti Pivki (31. divizija), proti Vojskemu (30. divizija) in proti Banjški planoti (divizija Garibaldi Natisone).

Pobuda o oživljanju partizanske olimpijade se je porodila v sedemdesetih letih prejšnega stoletja, tako da je bilo do zdaj izvedenih več kot štirideset Partizanskih smučin Cerkno 45. Prvih tekem so udeleževali predvsem borci NOB, po osamoosvojitveni vojni se je krog razširil na veterane vojne za Slovenijo in na Slovensko vojsko, kar je pohvale vredno. Največ zaslug za to ima polkovnik Miha Butara, predsednik Organizacijskega odbora Partizanske smučine Cerkno 45'.

Do tod je vse lepo in prav, če udeležba članov ZZB NOB Slovenije ne bi bila v zadnjih letih katastrofalna. Leta 2011 je bilo na tekmovanju še 45 smučarjev članov ZB, zadnja leta pa od 15 do 20. Borčevska združenja (pa tudi osrednja zveza) nimajo pravega odnosa do te prireditve. Nerazumljiv je tudi odnos združenj Gorenjske, Ljubljane in dela severne Primorske, torej tistih, ki so pozabili na ta edinstveni dogodek v okupirani Evropi. Zato predlagam, da ZZB NOB Slovenije plača stroške udeležbe (žičnica in malica udeležencem, skupaj od 800 do 1000 evrov). Udeleženci tekmovanja naj prispevajo za prevoz na prireditev (10–12 evrov). ZB naj pri-speva Organizacijskemu odboru kot do zdaj. Zveze borcev predvsem Gorenjske, Ljubljane in Primorske naj se bolj angažirajo. Izgovor, da so člani stari, je izgovor tistih, ki se nočejo angažirati. Prav šport pritegne mlajše v članstvo ZB.

Prav je, da se spominjamo vseh žalostnih dogodkov, bitk iz časov NOB, toda tudi partizanska olimpijada Cerkno 45' si zasluži našo pozornost in udeležbo na prireditvi. Ne dopustimo, da bi postala prireditev pozabljena. Mimogrede, sam se udeležujem prireditev več kot dvajset let. Na svidenje na Partizanskih smučinah CERKNO 45'!

Rino Velikona, Nova Gorica

RAZPIS

PARTIZANSKE SMUČINE – CERKNO '45

43. spominske smučarske tekme **»Partizanske smučine - Cerkno 45«** bodo potekale na smučiščih Smučarskega centra Cerkno **v soboto, 25. januarja 2020**, po naslednjem programu:

9.00: zbiranje udeležencev
9.40: skok s padalom z letala z državno zastavo in dvig zastave
9.45: državna himna
9.47: odprtje tekmovanja na vrhu proge Lom 4
9.50: nastop demonstracijske skupine Edmunda Čibeja in TD Novaki
10.00: začetek tekmovanja
1. tekmovanje pripadnikov Slovenske vojske v veleslalomu – Lom 3
2. veleslalom – člani ZZB za vrednote NOB Slovenije – Lom 4
3. prvenstvo v veleslalomu za veterane ZZVS – progi Lom 3 in Lom 4
4.tekmovanje za veterane ZPVD Sever – progi Lom 3 in Lom 4
5.tekmovanje za člane ZSČ – proga Lom 4
11.30: tekmovanje v tekih – borci in člani ZB
14.00: zbiranje pred Hotelom Cerkno
14.30: sklepna slovesnost in razglasitev rezultatov v Hotelu Cerkno
15.00: kosilo in druženje

Smučarsko tekmovanje v veleslalomu za učence osnovnih šol iz Cerknega, Idrije, Spodnje Idrije in Železnikov ter Osnovne šole Poljane bo v četrtek, 23. januarja 2020.

Prijave sprejemamo do 20. januarja 2020 do 12. ure na priloženem obrazcu, ki se dobi v Hotelu Cerkno, skupaj s podatki o stroških vozovnice in prehrane. Naš naslov: PARTIZANSKE SMUČINE – CERKNO 45, Hotel Cerkno, Sedejev trg 8, 5282 Cerkno. Informacije: Hotel Cerkno, tel.: 05/374-34-00, faks.: 05/374/34/33 in e-naslov info@hotel-cerkno.si.

Morebitna odpoved ali prestavitev tekmovanja zaradi pomanjkanja snega bo objavljena na Prvem programu Radia Slovenija, na Radiu Odmev – Radiu Primorski val in na Valu 202 v petek pred napovedano prireditvijo.

ORGANIZACIJSKI ODBOR
Predsednik: Miha BUTARA

KULTURA – Partizanski pevski zbor v letu 2020

Radovan Gobec: Hej, partizan

Partizanski pevski zbor

V letu 2020 se bomo spomnili 25. obletnice smrti slovenskega skladatelja, univerzitetnega profesorja in dirigenta Radovana Gobca. Druga svetovna vojna je Radovana z ženo in sinom Mitjo zajela v Jurkloštru, od koder se je leta 1944 pridružil partizanom ter postal kulturnik in zborovodja Kozjanskega odreda na takrat osvobojenem ozemlju v Gornjem Gradu.

Za zbor, ki ga je vodil, je napisal Himno Kozjanskega odreda, ki je postala popularna pod imenom *Bohor je vstal*, in legendarno *Pesem o svobodi*. Ta kljub časovni oddaljenosti ostaja med najbolj priljubljenimi Gobčevimi deli, katerih melodična invencija je prepričljiva še danes. V tem obdobju je napisal kantato *»Hej, partizan«* za moški zbor, solista in simfonični orkester. V njej skladatelj slikovito prepleta napeve partizanskih pesmi ter združi v glasbeni oris vojno dogajanje od upora okupatorju skozi boj pa vse do zmage. Kantata je bila prvič izvedena v celjski unionski dvorani 21. julija 1945 pod taktirko avtorja Radovana Gobca, nazadnje pa leta 1971.

Ob 25. obletnici skladateljeve smrti se bo Partizanski pevski zbor svojemu nekdanjemu dirigentu zahvalil s ciklom šestih koncertov po Sloveniji, na katerih bodo v prvem delu izvedli kantato *»Hej, partizan«*. Prvi koncert cikla bodo izvedli **29. februarja 2020 v Kulturnem domu v Novi Gorici**. Nadaljevali bodo s koncertom na drugem koncu Slovenije, **v Kulturnem domu v Lendavi 7. marca 2020.** Po Prekmurju bodo **11. marca 2020** zapeli **v Domu kulture v Velenju**. Obiskati morajo tudi kraj, kjer je bil zbor pred 75 leti rojen, zato bodo 15. marca 2020 zapeli **v Kulturnem centru v Semiču v Beli krajini**. Sledila bo **Izola**, kjer bodo nastopili **v Kulturnem domu 21. marca 2020**. Zadnji koncert cikla bo **24. marca 2020 v dvorani Marjana Kozine Slovenske filharmonije v Ljubljani.**

Osrednja točka koncerta bo kantata *»Hej, partizan«* Radovana Gobca v izvedbi Partizanskega pevskega zbora, komornega simfoničnega orkestra, sopranistke in baritonista.

Po štirideset minutnem petju bo zbor zapustil oder in si malo oddahnil. Poslušalci bodo medtem poslušali dva samospeva Rada Simonitija, za katera je besedilo napisal Karl Destovnik - Kajuh. *»Samo en cvet«* bo zapela sopranistka Gaja Sorč, *»Bosa pojdiva, dekle, obsorej«* pa baritonist Marko Erzar.

Po vrnitvi na oder bo zbor z orkestrom izvedel venček ruskih napevov »Moskovski večeri« v priredbi Scotta Richardsa. Sledila bo še ena pesem Karla Destovnika – Kajuha, in sicer »Stara žalostna«, za katero je glasbo ob 75-letnici Partizanskega pevskega zbora napisal Iztok Kocen; na odru se bo zboru in orkestru pridružila tudi sopranistka Gaja Sorč.

Nastopajoči bodo koncert sklenili s Simonitijevim »Vstajenjem Primorske«. Umetniški vodja in dirigent Partizanskega pevskega zbora Iztok Kocen je na željo zbora vse skladbe priredil za komorni simfonični orkester, solista (sopran in bariton) in moški zbor.

Za koncert v dvorani Marjana Kozine Slovenske filharmonije so vstopnice že v prodaji na https://www.mojekarte.si/si/hej-partizan-zborovski-koncert/vstopnice-1128680.html.

Društvo PPZ, Jožef Roškar, predsednik

NAGRADNA KRIŽANKA

Rešitve križanke pošljite do 15. januarja 2020
Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

SVOBODNA BESEDA

Izžrebani reševalci križanke iz 49. številke časopisa Svobodna beseda

1. Peter Košir
Goriče 28a, 4204 Golnik
2. Barbara Raičič
Oljčna pot 14, 6280 Ankaran
3. Doroteja Nared
Vodovodna pot 40, 1381 Rakek

Rešitve križanke:
OSEMURNIK, STRANČICA, PONTI, ŽIR, ELA, VLEKA, NE, SEIKAN, THORN, PODOBAR, NADZIDEK, LJUBLJANI, ČEJENI, JELA, AHAC, EVA, RAS, UKOR, MLASK, BJ, ČL, ASTA, ANALIST, NIT, TONE KRALJ, TR, ITAČAN, DRIFT, NIZ, CESARIČNA, TOČINA, AVAR, KNAP, ENAČAJ.

Geslo: STOLETNICA UNIVERZE V LJUBLJANI.

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov: ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagradna križanka«, do 15. januarja 2019.

Ime in priimek:

_____

Naslov:

_____

_____

Geslo 50. številke SB:

_____

IZVEDENEC, KI S PODROČJA BIOLOGIJE IN SOCIOLOGIJE RAZISKUJE STARANJE
PLOD OLJKE
UREJENOST; TUDI ŠOLSKA OCENA
NASPROTJE ZBISTRITVE, SKALJENJE
KAZIMIR TARMAN
PREBIVALKA IRSKE
NEKDANJI AMERIŠKI IGRALEC (RIP; IZ: TRNO)
URADNI RAZGLAS
KASAŠKI KONJ
ATLETSKA PANOGA, TEK PO GORAH
PREVODNIK ZA DOVOD ALI ODVOD TOKA
SERPENTINA, VIJUGA
MALAJSKO BODALO (IZ: SIRK)
GOVOREC EKAVŠČINE
OLEG VIDOV
BELA TRTNA SORTA V JV. EVROPI
TORKLJA
SVOBODNA BESEDA
RIMSKI POZDRAV
LETALIŠKI DELAVEC, LETALIŠČNIK
PLAČILO ZA TLAKOVANJE
ZNAČILEN SLONOV ORGAN
STROGA ŠOLSKA KAZEN
DELEC Z ELEKTRIČNIM NABOJEM
NATAKNITEV
STANE DOLANC
VINKO OŠLAK
TOMO ČESEN
SEATOV TIP AVTA (IZ: ALETA)
ZAGOVORNIK ALTRUIZMA, NESEBIČNEŽ
TRAVA DRUGE KOŠNJE
PREBIV. BOLIVIJE
NEMŠKI SMUČAR. SKAKALEC WEISSFLOG
ENICA
GESLO
NATANČEN VZOREC MERE
KRAJ V OBČINI NOVA GORICA
OSUPLOST
BARVA KOŽE, POLT
VNUKINJA
ANGLOAMERIŠKA PLOSKOVNA MERA
ITALIJANSKA PEVKA (RITA)
IZOBRAŽEVALNA USTANOVA
ODMEV, EHO
DENAR, ŽVENK
ŽIVILSKI TRG (LJUDSKO)
VZMETNICA
KRAJ PRI MARIBORU
LUIS BUNUEL
JUNAK ENEIDE, ENEAS
AMERIŠKA VESOLJ. AGENCIJA
FILOZOF HRIBAR
NAPEV, MELODIJA
ŽIVILSKI DELAVEC
FIATOV TIP AVTA (IZ: POTI)
KONEC GESLA
SODOBNAGLASBA, RAVE
2020
KLINASTO VŠITA GUBA PRI OBLAČILU
KOTANJA Z RIBAMI
KRAJEVNI LJUDSKI ODBOR
DROBNA ČLENASTA ŽIVAL, KUKEC
VRSTA IGLAVCA
ŽOGA IZVEN IGRIŠČA
ZOB OČNJAK
BILJARDNA PALICA, TAK
IVAN FRANKO
MATEMATIČNI ZAPIS
ZNAK ZA NIKELJ
PREVARANJE ZA PRVI APRIL
PODZEMNI HODNIK
EDVARD RUSJAN
PRIPADNIKI OSVOBODILNE FRONTE, OEFARJI
SREČNO
NASAD PRI HIŠI

UTRINKI – 78. obletnica nastopa APZ

Pisalo se je leto 1941, ko je 12. decembra v nabito polni Unionski dvorani v okupirani Ljubljani izzvenel poslednji koncert slovenskih narodnih in ponarodelih pesmi v izvedbi Akademskega pevskega zbora ljubljanske univerze pod vodstvom Franceta Marolta. Zbor so že tedaj sestavljali najboljši pevci univerze in je užival velik ugled tako doma kot v tujini. Osvobodilna fronta mu je zato poverila izvedbo koncerta, ki mu v svetovni zgodovini ne najdemo enakega. Zadnjega koncerta pred uvedbo kulturnega molka, ki je odražal ljubezen do rodne zemlje in v prebivalstvu budil upor. Bučni aplavzi in neponovljiva energija v dvorani, ki je dosegla vrhunec ob koncu prvega dela z Lipo, so predstavnikom okupatorskih oblasti vlili v kosti kulturno nelagodje, da so protestno zapustili dvorano, naslednje jutro pa zbor razpustili. Številni pevci so se pridružili narodnoosvobodilnemu gibanju. Številni od njih osvoboditve niso dočakali.
V praznično odeti in s prvimi snežinkami okrašeni Ljubljani so se pred glavnim vhodom v hotel Union na Miklošičevi cesti 12. decembra zbrali predstavniki ZZB NOB Ljubljana, nekdanji pevci APZ in številni ljubitelji zborovskega petja ter počastili 78. obletnico legendarnega koncerta. Sedanja in nekdanje zasedbe APZ Tone Tomšič Univerze v Ljubljani ter pevke in pevci MePZ Lipa zelenela je … so pod vodstvom APZ-jeve dirigentke Jerice Bukovec uprizorili ubran odmev takratnega koncerta. Ob sodelovanju občinstva ni manjkala niti Jenkova Lipa, ki je v tedanji uprizoritvi dobila uporniško noto.

Andrej Kerin